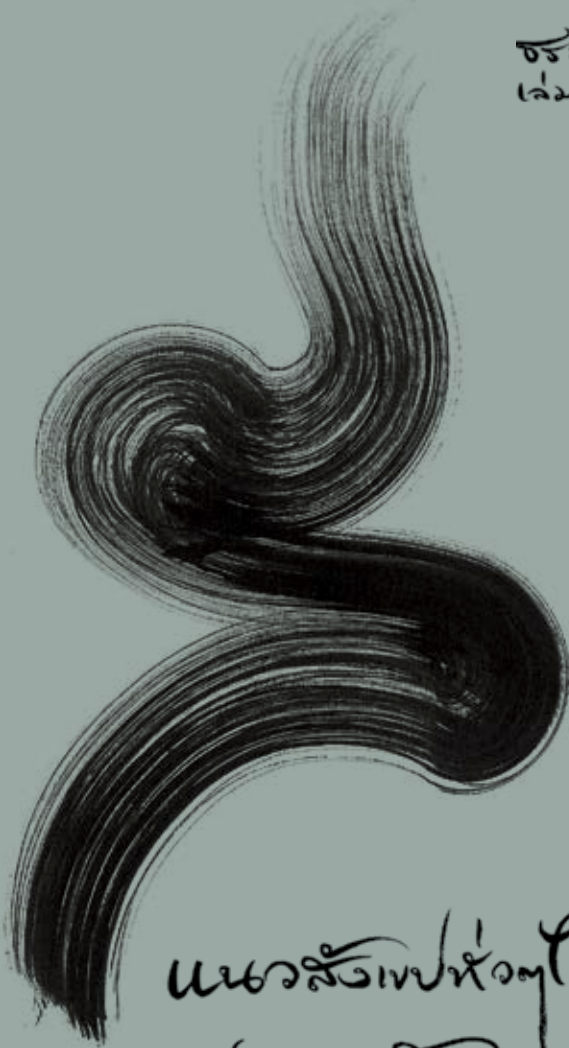

ธรรมะ
เล่มต่อไป.

แนวสัจจะแห่งใหม่
ขอชมร พิศาลย์.

พุทธ
ทาส
ภิกขุ

ธรรมะเล่มน้อย

๖/๑๒

แนวสังเขปต่างๆ ไปของการพัฒนา

พุทธทาสภิกขุ

ISBN 978-616-94009-8-1

พิมพ์ครั้งแรก ธันวาคม ๒๕๖๕

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

การบรรยาย คำบรรยายวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ๒๕๒๖

วันที่แสดง ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖

ภาพฟุ้งกันเดียวโดย กะว่าก่า

ที่ปรึกษา พระครูธรรมรัต (ธัญชัย เตชปญฺโญ) และกลุ่มงานสื่อสารงานธรรม

ผู้ถอดเสียง กลุ่มงานสโมสรธรรมทาน

ปก/รูปเล่ม Art and Soul

พิสูจน์อักษร กลุ่มงานจดหมายเหตุ

บรรณาธิการเล่ม นันทรัตน์ ศุภวารพงษ์

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐ ๒๔๐๑ ๙๔๐๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิตยมรดิฟไสย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

สมทบหนังสือ

ไลน์ @codhammaspace

โทร. ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

อีเมล cds@bia.or.th

ธรรมทาน กับ การทำหนังสือ

ที่ใครจะรู้ว่า ต่างกันอย่างไร ลองแยกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองอย่าง คือ กระดาษที่ใส่พิมพ์ กับกระดาษ หรือปกหนังสือ ที่ร้อยเล่มหนังสือเล่มนั้น. การทำหนังสือ ย่อมหมายถึง การทำกระดาษ ด้วยขาดตามตัวอย่าง การ พร้อมทั้งกระดาษ กระดาษ และ ~~กระดาษ~~ ^{งาน} ในกรณี หนังสือหนึ่ง อย่างก็พอ ทั่วไป.

ส่วนการธรรมทาน ย่อมไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้ นั้นให้เปล่า ก็แล้ว, ส่วนกระดาษ หรือ ^{และกระดาษ} วัสดุ ที่ใส่กระดาษนั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับกระดาษที่ ใส่ให้แล้วไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะคน ต้อง ใส่วางถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงวัดที่วัด.

งานธรรมทาน มักถูกมองว่าเป็นการทำหนังสือไป ขอ ขอบพิจารณาแล้ว ด้วยดี ทั้งสองอย่าง, จะได้เห็นใจ กันดี, และร่วมชื่อกันได้.

ธรรมะ เล่มเดียว.

เล่มเดียวจบ¹.

๑.ภาวะธรรมตาแห่งชีวิตมนุษย์ ๒.จิตตภาวนา คือชีวิตพัฒนา ๓.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน ๔.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน (ต่อ) ๕.จิตตภาวนาในแง่ของไสยศาสตร์ ๖.แนวสังเขปต่างๆ ไปของการพัฒนา ๗.มอง ดูปริทัศน์แห่งชีวิตในทุกแง่ทุกมุม ๘.พฤษชา แห่งชีวิตชนิดสมบูรณ์แบบ ๙.อะไรๆ ในชีวิต สักแต่ว่าเป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว ๑๐.อะไรๆ ก็เป็นสักแต่ว่าธาตุ ๑๑.สังขารและวิสังขาร ๑๒.สรุปความธรรมะเล่มน้อย

¹ เล่มเดียว บรรยายหลายครั้ง รวมเข้าเป็นหนังสือเล่มเดียว, จบ คือครบทุกเรื่องที่ควรจะมี

สารบัญ

ความหมายของคำว่า “พัฒนา”.	๙
การพัฒนาขั้นนอก.	๑๐
ควรรู้จักลักษณะของบุคคล ๔ จำพวก.	๑๕
การพัฒนาจิต คือการพัฒนาที่แท้จริง.	๒๑
มารหรืออุปสรรคเป็นบทเรียนให้พัฒนา.	๒๓
การพัฒนาต้องต่อเนื่องกันระหว่างชาติ (ความเกิด) ด้วย.	๒๔
การบำเพ็ญบารมีระหว่างชาติ.	๒๘
ต้องพัฒนาจิตที่นี้, เดียวนี้.	๓๐
ระบบพัฒนาจิตมีหลายรูปแบบ.	๓๒
จิตพัฒนาแล้วจะอยู่ในภูมิต่าง ๆ ได้.	๓๕
ศึกษาให้รู้จักเรื่องภูมิไว้บ้าง.	๓๗
จิตมีสัญญามั่นหมายอะไรก็อยู่ในภูมินั้น.	๔๑
พึงศึกษาเรื่องอนุปปพพาหาร.	๔๖

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยาย ธรรมะเล่มน้อย ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า ปรัชญาหรือแนวสังเขปต่างๆ ไปของการพัฒนา.

(ปรารภและทบทวน.)

เราพูดกันถึงเรื่อง การพัฒนาจิต และ พัฒนาชีวิต เป็นลำดับมา. ในวันนี้จะกล่าวถึงแนวทั่วไป จะเรียกว่าเป็นแนวสังเขปก็ได้; เพราะว่าเราพูดทั้งหมดแต่โดยย่อและให้รู้ว่า มันมีอย่างไร, มันซ่อนอยู่อย่างลึกซึ้ง และมันมีอยู่อย่างยืดยาวอย่างไร, จำเป็นที่จะต้องมองเห็นแนวอันนี้ให้ชัดเจน; ก็เช่นเดียวกับงานสำคัญๆ ทั้งหลาย ที่เรียกว่า

มีเทคนิค ก็เพราะว่ามีความถูกต้องทุกขั้นตอน อย่างต่อเนื่องกันไป; มันไม่ใช่มีเรื่องเดียวข้อเดียว, และมันก็ต้องถูกต้องทุก ๆ ข้อทุก ๆ ตอน.

ถ้าเราจะพูดว่า แม้ที่สุดแต่การทำนา มันก็ต้องมีความถูกต้องทุกขั้นตอน เป็นปริทัศน์ที่เราอาจจะสังเกตเห็นได้; เช่นว่ามันต้องถูกต้อง ตั้งแต่ การเลือกที่ดินที่จะทำนา, จะต้องเลือกฤดูกาลเวลาที่ถูกต้อง, ต้องมีเครื่องใช้ เครื่องมือที่ถูกต้อง, ต้องมีวัวมีควายที่ถูกต้อง, มีเมล็ดพืชพันธุ์ที่ถูกต้อง, มีวิธีการต่าง ๆ ที่กระทำไปอย่างถูกต้องทุกขั้นตอนดังนี้; และความถูกต้องนั้นมันเนื่องกันอย่างถูกต้องด้วยการทำนาจึงสำเร็จประโยชน์. แต่โดยเหตุที่ว่า มันมีตัวอย่างมีประเพณีที่ทำกันมาให้เห็นอยู่ จนไม่ต้องศึกษาหรือสังเกตอะไรมาก ก็ทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีวิธีไปได้, ไม่รู้สึกว่ายุ่งยาก จนไม่รู้สึกว่ามันก็มีเทคนิค หรือมันมีส่วนที่จะต้องใช้เทคนิค ให้ถูกต้องทุกขั้นตอน.

(เริ่มการบรรยายครั้งนี้.)

นี่เราจะถือเอาใจความขึ้นหนึ่งก่อนว่า กิจการงานที่สำคัญทั้งหลายนั้นมันมีความถูกต้อง ลึกซึ่งยึดยาวติดต่อกัน ซึ่งอาจจะเห็นเป็นปริทัศน์ หรือแนวสังเขปได้เช่นนี้ ด้วยกันทุกอย่าง. เดียวนี้เราจะมาดูกันที่ การพัฒนาจิต หรือการพัฒนาชีวิต ซึ่งมันเหมือนกับทำนา หรือปลูกข้าว มันก็ต้องมีความถูกต้องทุกขั้นตอนติดต่อกันไป. ขอให้ศึกษาในส่วนนี้กันในวันนี้ เพื่อประกอบกันเข้ากับเรื่องที่ได้

บรรยายมาแล้วในวันก่อน, และสำหรับวันข้างหน้า ซึ่งจะต้องบรรยายต่อไปจนจบ.

ความหมายของคำว่า “พัฒนา”.

ขั้นแรกก็คือคำว่า “พัฒนา” เอาความหมายเฉพาะว่า ทำให้เกิดความเจริญ ที่ถูกต้อง. ความเจริญที่ถูกต้อง ฟังดูก็น่าหวั; เพราะว่ามันยังมีความเจริญที่ไม่ถูกต้อง คือเรื่องบ้าๆ บอๆ นี่เอง เป็นความเจริญที่ไม่ถูกต้อง เขาก็ยังเรียกว่าพัฒนากันอยู่โดยมาก; อย่างนั้นมันไม่ถูกต้องอีก, มันไม่ถูกต้องสำหรับการพูดจา. พัฒนาต้องเป็นการเจริญที่ถูกต้อง ไม่ทำให้เกิดอันตรายใดๆ. คำว่า “พัฒนาจิต” พัฒนาชีวิต นี่ยิ่งเป็นไปได้ง่าย, คือพัฒนาอย่างไม่ถูกต้อง ยิ่งพัฒนา ยิ่งยุ่ง, แล้วก็พัฒนาจิตจนเป็นบ้าเป็นหลังไปเสียเลยก็มี.

ในกรณีนี้ จะแยกเป็น ๒ ขั้น คือ พูดภาษาคนกับพูดภาษาธรรม ถ้าพูดภาษาคน ก็คือ พัฒนาชีวิตหรือพัฒนาคน; ถ้าพูดภาษาธรรม มันก็พัฒนาจิต พัฒनावิญญาณ ในระบบวิญญาณ. นี่ฟังดูให้ดีเถอะ มันเรื่องเดียวกันแหละ แต่ว่าเราอาจจะมองได้เป็น ๒ ขั้น พัฒนาขั้นนอกคือพัฒนาชีวิต เรียกว่าพัฒนาชีวิตหรือพัฒนาคนที่ตัวคน นี้ความหมายมันตื้น; ถ้าพูดว่าพัฒนาจิต พัฒนาระบบวิญญาณอย่างนี้

ความหมายมันลึก แต่มันเรื่องเดียวกัน. พัฒนาชีวิตหรือพัฒนาคน, ก็คือพัฒนาจิต พัฒนาจิตมันก็มีผลที่คน เป็นการพัฒนาคน; แต่เราอาจจะมองดูได้เป็น ๒ ชั้น, และเราก็ควรจะมองดูเป็น ๒ ชั้นอย่างนี้ด้วย ดังนั้นจะได้แยกกล่าวกัน ให้มันเป็น ๒ เรื่อง.

การพัฒนาชั้นนอก.

พัฒนาชั้นนอก หรือพัฒนาคน เรียกรวมๆ ไปว่า พัฒนาชีวิต มีปริทัศน์ที่จะต้องมองดูให้เห็นโดยทั่วๆ ไป ว่ามันมีอยู่อย่างไร; ที่เรานั้นแหละ, ที่ตัวเราเองนั่นแหละ. เดียวนี้เราก็ไม่ได้สนใจ ไม่ได้สังเกตว่าเรานี้ตั้งแต่เกิดมา มีการพัฒนากันอย่างไร? ต้องขอให้ท่านทั้งหลายหยิบขึ้นมาสนใจ, มองให้เห็นเป็นต้นทุนสำหรับจะมองสิ่งที่มากไปกว่านั้นอีกชั้นหนึ่ง.

พัฒนาชีวิตพัฒนาคน ในชั้นนี้ ก็คือพัฒนาชนิดที่เป็นไปเอง ตามที่ธรรมชาติแวดล้อม และบังคับให้เป็นไป, แล้วก็เป็นที่ไปในลักษณะธรรมชาติ, ผลก็คือมันค่อยๆ รู้ไปเอง; เหมือนกับเราเกิดมาเป็นเด็กเล็กๆ แล้วโตขึ้นมา โดยที่ไม่ได้เล่าเรียน หรือได้พูดจาอะไรกับใครนั้ มันก็ค่อยๆ รู้อะไรมากขึ้นๆ จากธรรมชาติที่มาจากแวดล้อมมากระทบ; เช่นจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าร้อนหรือเย็น อ่อนหรือแข็ง เจ็บปวด

หรือไม่เจ็บปวด, แล้วมันก็รู้จักตื่นนอนต่อสู้อะ; แม้แต่ลูกหมาลูกแมว ถ้าตรงนี้มันหนาวนัก มันก็เลื่อนไปซุกนอนตรงที่มันไม่หนาว อย่างนี้ เรียกว่ามันก็รู้ได้เอง ตามที่ธรรมชาติมันแวดล้อม, แล้วมันก็สอนให้, แล้วมันก็รู้ได้เอง, มันก็เป็นไปเอง.

ความรู้อันนี้ก็มีมากเหลือเกิน แต่คนไม่สนใจ เพราะมันไม่จำเป็นจะต้องสนใจ, เขาก็เป็นคนโง่ตลอดมา. ในเรื่องเหล่านี้เขาก็เป็นคนโง่ตลอดมา คือปล่อยให้มันเป็นไปเรื่อย ๆ เพื่อ ๆ ไปก็แล้วกัน ไม่ต้องสนใจ, ไม่มีอะไรบังคับให้ต้องสนใจ; เราจึงไม่รู้การพัฒนาชนิดนี้ ที่มันเป็นไปตามธรรมชาติ. ที่นี้ต่อมาก็ถึงขั้นที่พัฒนาด้วยการเล่าเรียน. คำว่าเล่าเรียนนี้มันกว้างขวางมาก: เรียนในโรงเรียน, เรียนอย่างเรียนหนังสือก็ได้, เรียนจากสังเกตเอาเองก็ได้, มันเป็นการเรียนไปทั้งนั้น. ความเจ็บปวดเมื่อผิดพลาดนั้นแหละมันบังคับให้เราต้องสังเกต; อย่างว่าแต่คน แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน มันก็ค่อย ๆ รู้จักสังเกตว่านี่เป็นอันตราย, นี่เป็นบ่วง นี่เป็นแร้ว, นี่เป็นเครื่องมือที่มนุษย์จะทำอันตรายเรา. สัตว์เดรัจฉานมันก็รู้จักสังเกต เป็นการเรียนเป็นการศึกษา, แล้วทำไมมนุษย์เราจะทำอย่างนั้นไม่ได้; และว่าโดยที่จริง นี่คือการศึกษาก็แท้จริง คือสังเกตเห็นเอง รู้จักป้องกันแก้ไขเอง.

นี่เป็นการศึกษาที่ดีกว่า จริงกว่า ยิ่งกว่า ที่จะให้ผู้อื่นมาบอกหรืออย่างการศึกษาถ่ายทอดจากผู้อื่น ชนิดที่ไม่มีการสังเกตเอาเอง. เพราะฉะนั้นถ้าใครคนไหนมีพื้นแพแห่งจิตใจที่ชอบสังเกต และมีการ

สังเกต คนนั้นจะฉลาดมาก; คนนอกนั้นมันก็โง่งมง่ายอยู่. นี่ขอให้ใคร่ครวญดูให้ดีว่า การพัฒนาน้ำมันเป็นอย่างนี้ ถ้ามีการสังเกตมากก็พัฒนามาก; ฉะนั้นขอให้เราเป็นคนที่จะละเอียดลออในเรื่องนี้.

ทีนี้ก็จะพูดถึงการศึกษา ที่เป็นการเล่าเรื่องโดยตรง หรือถ่ายทอดจากผู้อื่น มันก็มี ไม่ใช่ไม่มี; ตั้งแต่เกิดมาพอโตขึ้น มีขนบธรรมเนียมประเพณี ที่จะถ่ายทอดให้ลูกทารกเหล่านั้นเขาเรียนรู้อะไรต่างๆ. ก็เรียนจากบิดามารดา จากผู้เลี้ยง จากเพื่อนฝูงแล้วแต่ว่ามันจะมีใครมาเกี่ยวข้องด้วย ตามที่พอใจจะเรียน, หรือบางทีก็ถูกบังคับให้เรียน; แต่ความที่อยากรู้อยากเห็นอะไร ที่เป็นนิสัยของสัตว์มนุษย์นั้นมันก็มีอยู่มาก. เด็กๆ ทุกคนเมื่อเห็นอะไรแปลกหน่อยก็ต้องถาม, มันก็ต้องตั้งข้อสงสัยแล้วก็ต้องถาม ต้องอยากรู้อื่นมา. นี่มันก็ต้องขวนขวายตามที่พอใจจะรู้ มันก็ค่อยๆ รู้เพิ่มขึ้นทางหนึ่ง; อย่างนี้ก็เรียกว่า เรียนจากผู้อื่น ตามที่จะเรียนได้.

ทีนี้อยากจะให้มองละเอียด ชนิดที่เรียกว่า ละเอียดหรือรอบๆ เป็นปริทัศน์ก็เรียนจากปัญหาที่เกิดขึ้น. ปัญหาบางอย่างไม่มีใครมาช่วยแก้ให้ได้. หรือการเอาตัวรอด เอาชีวิตรอดบางอย่างเป็นปัญหาเฉพาะคน. คนนั้นรู้จักแก้ปัญหามาของคน ที่เรียกว่าด้วยกำลังภายใน ไหวพริบปฏิภาณที่เขาได้อยู่ แก้ปัญหาได้เฉพาะหน้า; แล้วก็มักจะมีลักษณะน่าอัศจรรย์ทั้งนั้นแหละ เมื่อเข้าที่คับขัน แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้. นี่ก็เรียกว่ามีจิตที่พัฒนาแล้วมาก จะค่อยๆ ฉลาดขึ้น, ค่อยๆ

ฉลาดขึ้น, จนกระทั่งปัญหายาก ปัญหาเล็ก ปัญหาใหญ่ มันก็แก้ได้.

ที่นี้ยังมีการเรียนอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเราจะเรียกว่าเรียนตาม
ประเพณีมีอยู่มาก ทั้งที่เรียนหนังสือเรียน มีใบหนังสือเรียนอะไรก็ตาม
เขาให้เรียนตามประเพณี; เช่นว่าให้บวช ให้บวชตามประเพณี. นี้
มันก็เป็นการศึกษาให้เรียนตามประเพณีโดยประเพณี ซึ่งมีบังคับไว้, ใคร
ไม่บวช ก็ไม่เป็นที่พอใจของสังคม สังคมไม่ไว้ใจ; บางทีเขาก็เรียก
อย่างหยาบคายว่า มันเป็นคนดิบ มันเป็นคนโง่ ไม่อยากจะคบหา
สมาคมด้วย. ถ้าบวชแล้วบวชจริงเป็นเวลานานพอ ก็เป็นบุคคลที่
น่าไว้ใจ, ใครๆ ก็อยากจะคบด้วย. มีอะไรอยู่มาก มีใบเฉพาะบวชพระ
บวชเณร, เขาก็จะต้องให้เรียนอะไร ตามที่ที่มนุษย์ควรจะเรียนโดย
ประเพณี โดยความนิยม ขนบธรรมเนียมนี้ก็มิใช่ ก็เป็นเรื่องที่มี
ประโยชน์ เป็นการรับประกันขั้นพื้นฐานทั่วไป ว่าสิ่งใดที่ควรจะรู้
โดยพื้นฐาน แล้วก็ได้รู้ ก็มีพื้นฐานที่ดี ก็จะมีการง่ายที่จะรู้ที่สูงขึ้นไป
เหนือพื้นฐาน.

ที่นี้มันก็ยังมีการบังคับ เป็นเรื่องสถานการณ์; เช่นความทุกข์
ยาก ลำบาก หรือเหตุเลวร้าย, เหตุการณ์เลวร้ายเกิดขึ้น ทำให้ทุกคน
ต้องต่อสู้เฉพาะเหตุการณ์นั้นๆ แล้วแต่ว่ามันกำลังมีอยู่อย่างไร.
สถานการณ์เกี่ยวกับสงคราม, สถานการณ์เกี่ยวกับโรคระบาด,
สถานการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่มีมันเกิดขึ้นแก่มนุษย์เป็นธรรมดา, เราก็ต้อง
รู้ ต้องมีปัญญา ที่จะแก้ปัญหาจากสถานการณ์เลวร้ายได้.

คนที่ใช้ชีวิตอยู่ยาวๆ นานๆ ได้ผ่านสถานการณ์มากๆ เขาก็เป็นผู้ที่มีสติปัญญามาก ควรจะเป็นผู้นำที่ดีเพราะเหตุนี้. นี่เรียกว่าเขาพัฒนาไปได้ไกล; แต่ว่าโดยธรรมชาติแล้ว ทุกคนแหละยิ่งอายุมากขึ้นก็ยิ่งผ่านสถานการณ์ต่างๆ มาก; ฉะนั้นจึงรู้อะไรได้มาก ได้ลึก ได้กว้าง ได้ง่าย ได้เร็ว กว่าเด็กๆ. เขาจึงสอนให้เด็กๆ รู้จักเคารพคนที่อายุมาก ว่าเขาเกิดก่อนเรา, เขากินข้าวสุกก่อนเรา, เขาอาบน้ำร้อนก่อนเรา อะไรต่างๆ, ความที่มีอายุมาก ได้ผ่านสิ่งต่างๆ มาก นี่เป็นการศึกษา ที่เป็นการพัฒนาจากภายนอก.

คนแต่ละคนมีอะไรต่างๆ กัน ทั้งภายในและภายนอก คือ มีจิตใจ มีนิสัย มีกิเลส หรือมีความสามารถหรือมีอะไร ที่ว่าไม่รู้ว่าใครให้, ไม่รู้ว่าสร้างมาแต่ครั้งไหน. ที่จริงมันมีเหตุมีปัจจัยทั้งนั้น ที่มันจะแตกต่างกันอย่างมาก. คนเราแตกต่างกันอย่างมาก แต่ว่าไม่รู้ว่าเพราะเหตุไร ก็เลยมักจะโทษบุญโทษกรรม, ยกให้เป็นเรื่องบุญ ยกให้เป็นเรื่องกรรม อย่างนี้ไม่ถูก; มันต้องยกให้เป็นเรื่องของเหตุปัจจัย.

ถ้าเป็นพุทธบริษัทโดยแท้จริง เขาก็จะถือว่ามันเป็นเรื่องของเหตุปัจจัย คือ อิทัปปัจจยตา; ไม่มีบุญกรรมไหนที่จะมาบังคับกัน อย่างตายตัวได้ เพราะว่าเรามีวิธีที่จะปรับปรุงหรือปรุงแต่ง ตามกฎแห่งเหตุปัจจัย เช่น อิทัปปัจจยตา เป็นต้น. ถ้าได้มีบิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่ดี โอกาสเช่นนี้จะมีมาก; นี้ พระคุณของบิดามารดา

ครูบาอาจารย์ที่ดี มีมากตรงนี้ คือทำให้ลูกทหารที่ยังโง่เขลาเนี้ สามารถ รู้จักต่อสู้ แก่ไข ปรับปรุง เหตุปัจจัยต่าง ๆ จนเขาเป็นบุคคลที่ถึงขนาด ถึงขนาดที่จะเป็นบุคคล, คือจะเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหา ของมนุษย์.

ฉะนั้นผู้ที่เป็น บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ควรจะสนใจใน เรื่องนี้ เพื่อจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องนี้ให้กับลูกหลาน; ถึงลูกหลานก็ควร จะสนใจ ในการที่จะรับฟังข้อแนะนำสั่งสอนชี้แจงของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เพื่อจะแก้ไขความบกพร่องของเรา ด้วยความเชื่อฟัง เข้ากันกับเรื่องทีพระพุทธรเจ้าท่านตรัสว่า ในบรรดาบุตรทั้งหลาย จะมีกัษนิกก็ตามใจ บุตรที่เชื่อฟังบิดามารดานั้น เป็นบุตรที่ประเสริฐ ที่สุดเพราะถ้าเชื่อฟังบิดามารดาแล้ว เขาก็ได้รับประโยชน์ที่ว่านี้ ไปตั้งแต่ต้น.

ควรรู้จักลักษณะของบุคคล ๔ จำพวก.

เรามาพิจารณากันถึงลักษณะของบุคคล ตามที่มีอยู่ ทีเคยมี อยู่ แล้วก็เขียนไว้ในพระคัมภีร์; แม้จะเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ก็มี ประโยชน์หรือมีหลักเกณฑ์ที่พอจะเอามาใช้ได้, มาใช้เป็นเครื่อง ประกอบการศึกษา, หรือประกอบการพัฒนาของเราได้, ท่านแบ่ง บุคคลเป็น ๔ ประเภท.

พวกที่ ๑ เรียกว่า อุคฆติตัญญู คือ ฉียบแหลม ฉลาดมาก พอพูดขึ้นมาเท่านั้น เขาก็เข้าใจหมด, เข้าใจมากกว่าคำที่พูดด้วยซ้ำไป. เด็กที่ฉลาดบางคน สังเกตดูเถอะ มันเป็นอย่างนั้น แต่ว่ามันก็มีน้อย, จะมีเด็กน้อยคนมากที่มันฉลาดถึงขนาดว่า พอพูดอะไรเข้าใจโดยไม่ต้องอธิบาย, หรือบางทีเข้าใจนำหน้าผู้พูดไปเสียอีก. เราเคยเป็นอย่างนี้ไหม? และเราจะทำอย่างไร ที่จะเป็นเช่นนั้นได้ ถ้ารู้สึกว่ายาวมันยังไม่เป็น? (อ้อ, เดี่ยวก่อนๆ พูดให้หมดเสียก่อน) บุคคลที่หนึ่งเรียกว่า อุคฆติตัญญู รู้แจ้งทันทีโดยไม่ต้องอธิบาย พูดคำเดียวรู้เรื่อง.

พวกที่ ๒ วิปจิตัญญู นี้ต้องการคำอธิบาย หรือบางทีมากกว่าคำอธิบาย. เราจะสังเกตได้เอง ว่าลูกหลานกิติ คนใช้กิติ บางคนพูดคำเดียวพอ แล้วมันจะทำได้ครบถ้วนตามที่ควรจะทำ; แต่บางคนพูดคำเดียวเท่านั้น ก็ทำเท่านั้นแหละ แล้วไม่ทำที่มันเนื่องกันอยู่ แล้วก็เสียหาย เกิดความเสียหายขึ้นมากมาย.

อาตมาต้องขอโอกาสที่จะพูดว่า พระเนรมินวัดที่เห็นกันมาที่ควบคุมกันมา อะไรกันตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที บางคนพูด ๒-๓ คำรู้เรื่องไปหมด ทำถูกหมด. บางคนพูดหลายคำก็ยังทำผิด แล้วยังไม่ทำที่มันควรจะทำ; เรียกว่าต้องพูดกันหลายคำแหละ : ต้องสั่งแนะนำ สกัดข้างหน้า สกัดข้างหลัง สกัดข้างซ้าย สกัดข้างขวา เขาจึงจะไปทำได้และทำถูก, ไม่เช่นนั้นมันจะเหลือไว้ทำผิดอีกมาก

เสียหายเดือดร้อน. เคยสังเกตเห็นมาตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ในเรื่อง การงาน, ในเรื่องการศึกษาที่เหมือนกันอีกแหละ อธิบายให้คนนี้ฟัง พุททีเดียวรู้เรื่องหมด, อธิบายให้อีกคนหนึ่งฟัง ต้องพูดสกัดสะแกง ข้างหน้าข้างหลัง ข้างบนข้างล่าง รอบตัวไปหมด เขาจึงจะเข้าใจ ถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์; นี้พวกที่ต้องการคำอธิบาย.

พวกที่ ๓ เขาเรียกว่า เนยยะ, เนยยะนี้ เป็นพวกที่พอจะนำไปได้; แต่ก็ต้องลากถูกกันมาก; ไม่ใช่ว่ามีสติปัญญารวดเร็ว ไม่ใช่, หมายความว่า มีปัญหาที่บ; แต่พอจะฝนกันได้, พอจะฝนให้รู้อะไรได้ พอจะนำไปได้ ด้วยความยากลำบาก; อย่างนี้ถ้าไม่พบบิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่มีความอดทนแล้ว มันก็จะเรียกว่าล้มละลาย, เรียกว่า ถ้าโชคไม่ดี หรือมันไม่ปะเหมาะ ไม่พบครูบาอาจารย์ที่เมตตากรุณา จริงๆ ไม่มานั่งอดทนฝนลับมันอยู่แล้ว มันก็ล้มละลาย สำหรับบุคคล ชนิดนี้ ซึ่งเชื่อว่า มีอยู่มาก.

เด็ก ๆ ของเราจำนวนมาก ที่เหลวแหลกล้มละลายไปไม่เอา ตัวรอดได้ก็เพราะไม่มีโอกาสได้พบกับบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ที่ ฉลาดและอดทน อดทนอย่างยิ่ง. บิดามารดานี้ก็สำคัญมาก; เคยเห็น บางคนพอลำบากยุ่งยากหน่อย ไม่เอาๆ ดัดทิ้ง ตามใจมัน ข้างหัวมัน ปล่อยมันไป มันก็วินาศจริงเหมือนกัน. นี้ครูบาอาจารย์ก็ยิ่งต้องอดทน มาก เพราะว่าไม่ใช่ลูกหลานของตน; ถ้าไม่รักหน้าที่ของครูบาอาจารย์ จริงๆ ก็ไม่อดทนที่จะต่อสู้แก้ไขเด็กโง่ๆ คนนั้น ให้มันฉลาดขึ้นมาได้.

นี่ใครจะช่วยพัฒนา? ก็คือครูบาอาจารย์ที่แท้จริง ที่มีอยู่ในโลก เต็มตามความหมายแห่งคำว่าครูบาอาจารย์ ซึ่งหายาก.

คำว่าครูบาอาจารย์นี้ เราสรุปคุณสมบัติที่สำคัญ ก็คือ ปัญญา กับเมตตา. อาตมาเคยพูดประโยคนี้ว่า *ครูบาอาจารย์ที่แท้จริง ถ้าเราผ่าดูข้างในจะเห็นว่าท่านมีปัญญากับเมตตานอนเคียงคู่กันอยู่ในใจ.* ครูบาอาจารย์จะมีปัญญาอย่างเดียวไม่พอ ถ้าไม่มีเมตตาแล้ว ไม่เป็นครูบาอาจารย์ได้; เพราะว่ามันยากลำบาก ในการที่จะอบรมเด็กโง่ๆ ให้เป็นเด็กที่ดี. มันยากลำบากอย่างที่ เขาพูดกันว่า *ไปสู่เสือเสียดีกว่ามาพูดกับคนโง่; ไปสู้กับเสือมันกัดตายทีเดียว มันก็แล้วกันไป มันไม่ลำบากมาก, พูดกับคนโง่นี้ มันช่างลำบากเสียเหลือเกิน.* ฉะนั้นครูบาอาจารย์ที่มีเมตตา ยอมเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อพัฒนาเด็กนั้นมันหายาก, แล้วครูบาอาจารย์ที่จะมีปัญญา มีความเฉลียวฉลาด ก็ยังหายากอีกเหมือนกัน. โลกนี้ของเรามันยังขาดผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์อันแท้จริง, มันจึงมีเหลืออยู่มาก คือคนที่เขาไม่ได้รับการพัฒนาให้เพียงพอให้ถูกต้อง เรียกว่าเป็นอันตรายแก่สังคม ที่เหลืออยู่ในสังคม.

นี่ พวกที่ ๔ สุดท้าย เขาเรียกว่า ปทปรมะ—เหลือที่ใครจะนำไปได้ในบัดนี้, มีบทอย่างยิ่ง ก็หมายความว่า มีความถ่วงอย่างยิ่ง เหลือที่ใครจะนำไปได้ในบัดนี้. ต้องขอเติมคำว่า “ในบัดนี้”, ในบัดนี้ มันอยู่ในฐานะที่เหลือที่ใครจะนำไปได้ มันทั้งโง่ ทั้งดี ทั้งอะไรสารพัด

อย่าง. แต่อย่าเข้าใจว่ามันแก้ไขไม่ได้; เพราะว่าตามหลักธรรมะสูงสุดแล้ว สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. คนพวกปทปรมะนี้ต้องการเหตุปัจจัยที่มากกว่าใคร ๆ มันก็ยากที่จะมีโอกาสได้รับการแก้ไข หรือว่าได้พบกับผู้ที่เสียสละอดทน เพื่อจะแก้ไขให้เขา. ใครจะไปรักเขา เมื่อไม่ได้เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกัน มันก็ต้องเรียกว่า ต่างคนต่างไป ก็ปล่อยไปตามกรรม, มันก็มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันแหละคนที่ เป็นปทปรมะ เหลือที่ใครจะนำไปได้ในบัดนี้.

ถ้าแยกดูในหลาย ๆ แขนง ในหลาย ๆ วิชาหรือการงานแล้ว มันอาจจะหาพบได้นะ อย่าประมาท อย่าอวดดีนะ. บางคนมันอยู่ในสภาพที่เหลือที่ใครจะนำไปได้; ถ้าการงานทางโลก เขายังฉลาดพอที่ใคร ๆ นำไปได้, แต่พอมาถึงทางธรรมะแล้ว มันเหลือที่ใครจะนำไปได้ นี้ก็มีอยู่มาก.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี เราอย่าถือเสียว่า มันจะต้องเป็นอย่างนั้น โดยส่วนเดียวโดยเด็ดขาด, ไม่มีอะไรจะเที่ยงแท้โดยส่วนเดียว, มันต้องมีเหตุปัจจัยที่เข้าไปแทรกแซงได้. ถ้าว่าเราเมตตาสงสารเขามากพอ ก็หาเหตุหาปัจจัยมาให้ มาให้แวดล้อม เรียกว่า *ฆนอิฐให้เป็นกระจก* เงกกันเลย, เป็นคำพูดที่น่าหัวหรือน่ากลัว ที่จะฆนอิฐให้เป็นกระจกเงกนี้.

เอาละ, เป็นอันว่ามันมีอยู่ ๔ พวก : พวกหนึ่งพูดคำเดียวไม่ทันจบ รู้เรื่องหมด, พวกหนึ่งต้องอธิบายกันมากหน่อย, พวกหนึ่ง

มันพอขึ้นฝุ่นพาไปได้, ส่วนอีกพวกหนึ่งนั้นไม่ไป ไปไม่ได้ในบัดนี้ ไปไม่ได้. นี้บุคคลที่มันมีอยู่ในปัจจุบัน ในฐานะที่ว่าเป็นผลผลิตของธรรมชาติ ธรรมชาติมันผลิออกมา มาอยู่ในลักษณะ ๔ ประการนี้; แต่แล้วทั้ง ๔ ประการนั้นแหละ มันอยู่ภายใต้กฎของเหตุปัจจัย, กฎของเหตุผล ซึ่งมันยังพัฒนาได้ หรือว่าไม่พัฒนาก็ได้. การที่ไม่พัฒนา มันก็เป็นเหตุปัจจัยอันหนึ่งเหมือนกัน คือมันจะเลวลงมาก็ได้, หรือมันจะดีขึ้นไปได้ก็ได้ แล้วแต่เหตุปัจจัยที่จะเข้ามาแวดล้อม.

ขอให้ท่านทั้งหลาย อย่าเห็นว่าเหล่านี้เป็นเรื่องเล็กน้อย; ถ้าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย มันก็ปล่อย-ปล่อย, ก็ทำกันหวัดๆ ปล่อยๆ, มันก็ไม่ได้อะไรจริงเหมือนกัน. แต่ถ้าว่าไม่ยอมแพ้ ต่อสู้ ช่วยกันแก้ไข ถึงขนาดที่ทำอุปมาว่า ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม ฝนอิฐให้เป็นกระจก มันก็ยังไปได้, มันจะดีขึ้นกว่าที่ไม่ได้รับการพัฒนา. นี้สำหรับผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง บิดามารดา; แล้วตัวเด็กเอง ก็ถือเป็นหลักว่าเราจะไม่เป็นคนดื้อดึง. บุตรที่ดีที่สุดคือบุตรที่เชื่อฟัง อย่างที่ว่ามาแล้ว.

นี่คือ การพัฒนาชีวิต หรือพัฒนาคน ซึ่งเป็นการพัฒนาในขั้นนอก มีอยู่อย่างนี้. ขอให้เข้าใจทุกประเภท และทุกขั้นตอน ก็จะมีการพัฒนาเกิดขึ้น โดยความพากเพียรของตนเองก็ได้, โดยความพากเพียรของบิดามารดาครูบาอาจารย์ ผู้เมตตากรุณา รักใคร่ทั้งหลายก็ได้, มันเป็นหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ.

การพัฒนาจิต คือการพัฒนาที่แท้จริง.

ทีนี้ก็จะดูเรื่องที่ ๒ คือ การพัฒนาจิต พัฒนาระบบวิญญาน. พัฒนาชีวิต พัฒนาบุคคลนั้นมันพูดรวมๆ เป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นก้อนใหญ่, และดูกันจากภายนอก หรือชั้นนอก. ทีนี้หัวใจของเรื่อง ก็คือพัฒนาจิต พัฒนาลงไปที่จิตเฉพาะจิต หรือเฉพาะระบบจิต ระบบวิญญาน. นี้เรียกว่า ผ่าตัดเข้าไปหาศูนย์กลาง เพื่อจะแก้ไขจุดศูนย์กลางที่สำคัญ เรียกว่าพัฒนาจิต มันก็เป็นเรื่องทีละเอียดย่อย หรือยากลำบาก เพราะลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก; แต่มันก็เป็นเรื่องที่ต้องทำ เพราะว่าความสำเร็จอันแท้จริงมันอยู่ที่ตรงนั้น. ความสำเร็จอันแท้จริงของการพัฒนาชีวิตนั้น มันอยู่ที่ตรงนั้น คืออยู่ตรงที่พัฒนาจิต ว่าเราจะประพุดติกระทำ จนถึงขั้นที่เรียกว่า จิตได้รับการพัฒนา.

ก็ดูว่าเฉพาะจิต ในส่วนจิต จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้อย่างไร โดยลักษณะทั่วไป ตามธรรมชาติ กันเสียทีหนึ่งก่อน; อย่างที่พูดมาแล้วว่า เด็กทารกมันก็ฉลาดขึ้นทุกที นับตั้งแต่มันเกิดออกมา, แล้วก็ได้ประสพกันเข้ากับสิ่งที่มากระทบหรือเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ. เด็กนั้นมันฉลาดขึ้นทุกที, มันแสดงอาการภายนอกว่าเป็นเด็กฉลาดขึ้นทุกที. แต่เมื่อเจาะลึกเข้าไปดูถึงภายในแล้ว ก็คือจิตของมันนั่นแหละ มีการพัฒนายิ่งขึ้นทุกที; เพราะว่าจุดศูนย์กลาง หรือจุดรวมที่เป็นศูนย์กลางมันอยู่ที่จิต, มันเป็นระบบที่เหมือนกับว่า

ใจกลางของชีวิต.

มีการพัฒนาจิตได้ตามธรรมชาติเหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงของกายกับการเปลี่ยนแปลงของจิต นี่มันเนื่องกัน, มันเนื่องกันอยู่ มันแยกกันไม่ได้. ฉะนั้นมีอะไรกระทบกาย มันก็ถึงจิต ซึ่งทำให้จิตจะต้องรู้สึก จะต้องต่อสู้ จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเรื่อง; ฉะนั้นคนเราก็มีจิตที่เจริญ เจริญขึ้น ทุกครั้งที่มีอะไรมากระทบจิต **จิตจะเจริญ จิตจะฉลาด จิตจะมีการพัฒนาทุกที**; แม้ว่าสิ่งนั้นจะมาในรูปของความทุกข์ยากลำบาก จิตมันก็ฉลาดขึ้นในการต่อสู้, ในการได้ต่อสู้, ในการได้รับความยากลำบาก.

ที่จริงที่มาในรูปของความยากลำบากนี้ กลับจะมีประโยชน์เสียกว่า ในการพัฒนาจิต; เพราะถ้าเข้ามาในรูปของสนุกสนาน เอิร์ตอรรอย เพลิดเพลินแล้ว มันก็ไม่ค่อยได้คิดนึกอะไร มันก็หลงไหล ลิงโลดกระโดดไป, ไม่ค่อยได้คิดนึกอะไร, มันจะโง่ไปเสียมากกว่าที่จะฉลาด; แต่เราก็ชอบสิ่งที่สวยงาม สนุกสนาน เอิร์ตอรรอย เพลิดเพลิน ซึ่งมาทำให้เราโง่, ส่วนความทุกข์ยากลำบาก หรือปัญหา, หรืออุปสรรคที่มาทำให้เราฉลาดเข้มแข็ง เรากลับไม่ค่อยจะชอบ, แล้วทุกคนจะออกปากเป็นเสียงเดียวกันว่า เป็นสิ่งเลวร้าย เป็นโชคร้าย, ความทุกข์ยากลำบากนั้นเราเห็นเป็นโชคร้าย, นี่มันสวนทางกันเสียอย่างนี้ มันมาช่วยให้ฉลาด มาช่วยให้เก่ง เราเห็นเป็นโชคร้าย, แล้วเราก็เรียกมันว่าเป็นมาร เป็นอุปสรรค, เป็นอะไรที่ไม่น่าฟัง.

มารหรืออุปสรรค เป็นบทเรียนให้พัฒนา.

อาจมาคิดว่า โดยที่แท้แล้ว คนเราฉลาดขึ้นมาด้วยสิ่งที่เรียกว่ามารหรืออุปสรรคนั้นแหละ; เพราะเรามันโง่แก้ปัญหาไม่ได้ ก็เห็นเป็นมารเป็นอุปสรรค. แต่ถ้าเรายอมรับเอามาเป็นคู่ต่อสู้ แกะไขกันได้ ต่อสู้กันได้ มันก็กลายเป็นสิ่งที่มาทำให้เราฉลาด, มาทำให้เราพัฒนา. แต่เรากลับเห็นเป็นสิ่งที่เลวร้าย ไม่อยากจะมี ไม่อยากจะพบปะ ประณามกันเสียอีก. ฉะนั้นผู้ที่ยินดีเผชิญกับอุปสรรค คนนั้นแหละจะเรียกว่า จะพัฒนา หรือเป็นคนโชคดีที่ได้มีอุปสรรค มาเป็นบทเรียน ให้ศึกษาให้พัฒนา. ฉะนั้น ขอให้ยินดีต้อนรับอุปสรรค หรือแม้แต่ความทุกข์, เอาความทุกข์เป็นเพื่อนในการพัฒนา, คำสอนโบราณๆ เขาสอนกันอย่างนี้. แต่เดี๋ยวนี้จะไม่สอนกันอย่างนี้ จนกระทั่งว่าไม่ต้องทำการทำงาน, ไม่ต้องอะไรให้ยาก ให้ลำบาก ไปขโมยไปปล้น ไปจี้ดีกว่า; มันกลับกันอยู่ วิธีของการพัฒนามันจึงเปลี่ยนกระจัดกระจายไป เลยไม่เป็นหลักเป็นเกณฑ์.

ขอให้ช่วยกันพิจารณาดูให้ดี ๆ เรื่องนี้ ว่าสิ่งที่มากระทบนั้นก็คือสิ่งที่มาสอนเรา. เช่น เราเหยียบเอาไฟเข้าที่หนึ่ง มันก็สอนให้รู้ว่าไฟเป็นอย่างไร, หรือมีตบตบมือ หรือหนามตำมืออะไรเข้าที่หนึ่ง มันก็สอนให้รู้ว่า อะไรมันเป็นอย่างไร หรือเดินหกล้ม หรือว่าพลัดตก

สะพานสักที่หนึ่งนี้ มันก็สอนให้รู้ว่า อะไรเป็นอย่างไร. มันก็ฉลาดขึ้น
ไม่ต้องสงสัย นี่เรียกว่าจะต้องมีการพัฒนาในทางจิตครั้งหนึ่งเสมอ
ทุกครั้งที่มีอะไรมากระทบ. แต่ว่าบางอย่างคนใจรับเอาไม่ได้, จะรับ
เอาได้แต่คนฉลาด สำหรับจะไปฉลาดเพิ่มขึ้นครั้งหนึ่ง. นี่เป็นจุด
ตั้งต้น หรือเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาจิต มันอยู่ที่นั่น.

การพัฒนาต้องต่อเนื่องกัน ระหว่างชาติ (ความเกิด) ด้วย.

ทีนี้จะมีอะไรอีก จะมีอะไรก็อย่าง ก็ทาง ที่จะทำให้จิตมีการ
พัฒนายิ่งๆ ขึ้นไปและโดยเร็ว ก็คือว่า ให้มีการพัฒนาที่เชื่อมต่อ
ระหว่างชาติ, ใช้คำที่เขาเปรียบหน่อย “การพัฒนาที่เชื่อมต่อยุ่ระหว่าง
ชาติ.” เมื่อพูดอย่างนี้ คนที่เขาได้ยินได้ฟังศึกษากันมาแต่ก่อน
ก็หมายความว่า ระหว่างชาตินี้กับชาติหน้า ชาติต่อไป ชาติชนิดเกิด
มาแล้วเข้าโลง เขาก็ว่าอย่างนั้น; ระหว่างชาติ เชื่อมต่อกันระหว่าง
ชาติ : ชาตินี้ฉลาดเท่าไร แล้วก็ยกยอดไปชาติหน้า, ฉลาดต่อไปอีก,
ยกยอดไปชาติที่สามที่สี่ ก็ฉลาดมากขึ้นอีก ก็ได้เหมือนกัน; เขาจะ
คิดอย่างนั้น, เขาจะเชื่ออย่างนั้น, แต่เขาจะต้องพยายามทำให้ดีที่สุดใน
ชาติปัจจุบัน.

ที่นี้อาตมาไม่ชอบอธิบายอย่างนั้น; แต่ก็ไม่ได้หาว่าผิดนะ, ใครจะอธิบายอย่างนั้นก็ว่าไป ไม่ได้หาว่าผิด. คำว่าชาติในที่นี้ หมายความว่าชาติทางจิตใจ คือความรู้สึกลึกซึ้งติดมั่นถือมั่น ว่าตัวกู ของกู เกิดขึ้นครั้งหนึ่งเรียกว่าชาติ. เรื่องนี้เคยพูดมาหลายครั้งแล้ว เข้าใจว่าเกือบทุกคนคงจำได้ว่า ชาติในความหมายที่สองนี้ หมายความว่า อย่างนี้ มีความรู้สึกลึกซึ้งติดมั่นถือมั่นเป็นตัวกู ได้อะไร เสียอะไร เป็นอะไร ครั้งหนึ่งก็เรียกว่าชาติหนึ่ง. ดังนั้นวันหนึ่งจึงเกิดได้หลายชาติ, วันเดียว เกิดได้หลายชาติ, หลายสิบชาติก็ได้, แล้วแต่ว่าวันนั้นมันจะเกิดความรู้สึกลึกซึ้งประเภทตัวกู-ของกู ลึกกี่ครั้ง หรือกี่สิบครั้ง.

และเราจะถือว่า เด็กทารกคลอดออกมาจากท้องแม่ ยังอ่อน นึก ยังไม่รู้จักความคิดนึก ชนิดตัวกู-ของกู อย่างนี้มันยังไม่ได้เกิด มาดอก, ยังไม่ได้เกิดมาเลย, มันยังไม่ได้มีชาติ ในความหมายที่ว่านี้; มันมีชาติในความหมายของชาวบ้าน ว่าเกิดออกมาจากท้องแม่แล้วก็มีชาติ ก็มีชาติอย่างนั้นไปซิ. แต่ดูให้ดีเถอะ มันเกิดมาแล้ว แต่ถ้าไม่มีความรู้ตัวฉัน, ฉันเกิดมา แล้วมันจะมีชาติได้อย่างไร, มันจะมีชาติแห่งตัวฉันได้อย่างไร? เพราะความรู้สึกว่าตัวฉันมันยังไม่มี; ฉะนั้น เด็กเกิดมาจากท้องแม่แล้ว มันยังไม่มีชาติที่แท้จริงดอกจนกว่า เด็กนั้นจะโต พอที่จะได้มีความรู้สึกทางเวทนา ทางสัญญา ทางสังขาร วิญญาณอะไร จนเกิดความรู้สึกว่าตัวกู, ตัวกูอย่างนั้น ตัวกูอย่างนี้ ขึ้นมาได้ครั้งแรกนั้น จึงเรียกว่ามีชาติ แล้วมันอาจจะหลายวัน หรือ

หลายเดือนก็ได้รู้ว่ามันจะมีชาติ ทั้งที่มันเกิดมาจากท้องแม่แล้ว.

นี่ขอให้คิดดูเถิดว่า ชาติในความหมายไหนเป็นปัญหาที่ร้ายแรง, ชนิดที่เรียกว่า เกิดทุกที่เป็นทุกข์ทุกที, เกิดทุกทีเป็นทุกข์ทุกที คือชาติชนิดไหน? เกิดจากท้องแม่แล้ว มันไม่ได้มีความหมายว่าเป็นทุกข์ดอก; แต่ถ้าเกิดจากอุปาทานว่าตัวกู ว่าของกูแล้ว มันเป็นทุกข์ทันทีและทุกที. นี่แหละคือชาติที่แท้จริง ตามความหมายของคำว่าตัวตนหรือของของตน, ความคิดนึกว่าตัวตน ว่าของตน เกิดเมื่อไรนั่นะคือชาติ.

จะนั่นเดี๋ยวทางตา ได้เห็นรูปที่ยั่วชวน เกิดความต้องการ เกิดความรักแล้วก็ได้มา เกิดความรู้สึกว่าตัวกู ว่าของกู, เดี่ยวก็ทางหู ไพเราะ, เดี่ยวก็ทางจมูก หอมหวาน, ทางลิ้น เอร์ดีอร่อย, เกิดความรู้สึกว่าตัวกูมีของดี เอร์ดีอร่อย สวยงาม ไพเราะ ยึดมั่นถือมั่นอยู่ นี่คือชาติ; แล้วมันก็ถูกกัดให้เจ็บปวด ด้วยอุปาทานอันนั้นทุกทีไปเหมือนกัน. จะนั่นเกิดทุกทีเป็นทุกข์ทุกที, มีชาติทุกทีเป็นทุกข์ทุกที.

ทีนี้ก็ให้มันเชื่อมกันสิ ความงใจในกรณีนี้เป็นทุกข์นี่ ให้มันเชื่อมกับกรณีที่จะมาทีหลังนี้, จะงใจอีกก็ได้ เป็นทุกข์อีกก็ได้ หรือว่าจะไม่งใจก็ได้ เรียกว่าให้มันเชื่อมกัน, ให้มันถ่ายถอดความรู้ให้แก่กันและกัน. ความผิดพลาดครั้งแรกให้มันเป็นประโยชน์ สำหรับจะไม่ผิดพลาดครั้งที่สอง, หรือจะแก้ไขปัญหาในการผิดพลาดครั้งที่สองแล้วก็จะช่วยในการผิดพลาดครั้งที่สาม ผิดพลาดครั้งที่สี่; อย่างนี้

เราเรียกว่าทำให้จิตใจนั้นมันฉลาดขึ้นทุกชาติ ทุกชาติทุกกรณี. เอาความทุกข์เป็นหลัก, ความทุกข์ที่เกิดมาจากการทำผิดพลาดนั้นให้มันเป็นครูสอนไปถึงเรื่องถัดไป: เรื่องข้างหน้า เป็นกรณีๆ ไปทุกๆ กรณี ให้มันเนื่องกัน. ให้มันเป็นประโยชน์แก่กันและกันในทุกกรณีที่ได้เกิดขึ้นในชีวิตของเรา; ไม่ว่าเรื่องเล็ก ไม่ว่าเรื่องใหญ่ หรือเรื่องใหญ่ยิ่ง ให้มันฉลาดต่อเนื่องกันไป. อย่างพูดง่ายๆ สั้นๆ ว่า เจ็บแล้วก็จำอย่างนี้เป็นต้น; ถ้าเจ็บแล้วไม่จำ มันก็คือไม่ต่อเนื่อง หรือไม่เชื่อมกันระหว่างชาติ. ถ้าเจ็บแล้วจำ แล้วฉลาด แล้วรู้จักป้องกัน นี่คือการพัฒนาที่ต่อเนื่องกันระหว่างชาติ; ถ้าพูดให้ถูกก็คือต่อเนื่องกันระหว่างกรณี ระหว่างกรณี เป็นกรณีๆ ไปนี้.

นี่คือการพัฒนาจิตโดยตรง เชื่อมกันระหว่างชาติ ไม่ว่าชาติในภาษาคน หรือชาติในภาษาธรรม, ขอให้มีการพัฒนาเนื่องกัน; จะต้องอาศัยความสุขุมรอบคอบ เฉลียวฉลาดพอ และมีความสังเกตสังกาที่เพียงพอ ซึ่งโดยมากมันไม่ค่อยมี ซึ่งโดยมากมันมีแต่ความประมาท อวดดีหรือลืมหืมตัวโดยไม่รู้สึกรู้สีก, มันจึงไม่ค่อยมีการพัฒนาที่เชื่อมกันระหว่างชาติ.

การบำเพ็ญบารมีระหว่างชาติ.

เอ้า, ที่นี้อยากจะพูดเลยไปถึงว่า การบำเพ็ญบารมีระหว่างชาติ, คำเก่าแก่ บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นนั่นเพื่อเป็นนี่ แล้วก็บำเพ็ญบารมีข้ามภพข้ามชาติหลายชาติอย่างในเรื่องชาดก. เราได้เคยได้ยินได้ฟังเรื่องชาดก, พระคัมภีร์ชาดก ชาติ ๕๕๐ ชาติของพระโพธิสัตว์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้า เป็นการบำเพ็ญบารมีข้ามชาติ. เราจะเชื่ออย่างนั้น ก็ไม่เสียหายอะไร; เพราะว่าจะได้บำเพ็ญบารมี คือตั้งใจทำให้ดี, มันก็มีประโยชน์แหละ ตั้งใจบำเพ็ญบารมีข้ามภพข้ามชาติแบบโบราณนั้น. แต่มันจะได้ประโยชน์แก่ชาติแบบความหมายทางภาษาธรรมที่ว่าชาติคือความคิดครั้งหนึ่ง ความคิดครั้งหนึ่งแห่งเรื่องๆ หนึ่ง; จะถือเป็นหลักว่า บำเพ็ญบารมีข้ามภพข้ามชาติแบบนี้กันก็เอาไม่เสียหายอะไร. แต่อย่ายึดมั่นถือมั่น ให้เป็นตัวตน ตัวเดียวกันตลอดถาวร; มันจะผิดหลักเรื่องตัวตนไปเสียอีก คือมันไม่มีตัวตน, ให้มันมีแต่เรื่องจิต, จิตที่มันฉลาดขึ้นๆ ทุกกรณีหรือทุกชาติ ไม่ว่าชาติชนิดไหน.

การบำเพ็ญบารมี ฉลาดขึ้นตามแบบของชาดกนั้น ที่แน่นอนมันก็เป็นวิวัฒนาการของธรรมชาติ, วิวัฒนาการของธรรมชาติ แล้วก็ไม่ได้ว่าเป็นตัวตนคนเดียวกันเรื่อยไป; แต่ว่าสัตว์ที่คลอตามๆ กันออกมา นั้นฉลาดยิ่งขึ้นทุกที. ฉะนั้นคนก็ดี สัตว์เดรัจฉานก็ดี

ที่เกิดทีหลังนี้ ฉลาดกว่ายุคก่อนๆ รุ่นก่อนๆ นะ; เพราะมันมีการ
สะสมสติปัญญาความรู้ความต้องการ อยู่ตลอดเวลา. แม้ที่สุด แต่
ต้นไม้ ไม่พูดถึงคน ไม่พูดถึงสัตว์เดรัจฉาน, พูดถึงต้นไม้ มันก็ดีขึ้น ๆ.
เดี๋ยวนี้เรามีต้นไม้แปลกประหลาด ดีขึ้น สวยงามขึ้น ที่ไม่เคยมีมา
แต่ก่อน; ที่เขาผสมพันธุ์ให้มีขึ้นมาใหม่ นับไม่ไหว ต้นไม้ใบสวย
ดอกสวยนี้เพิ่งมีขึ้นมา เช่นเดียวกับสัตว์ที่เขาผสมพันธุ์ให้มันสวยงาม
ดีขึ้น.

น้ำมัน เป็นการถ่ายทอดติดต่อกันมาระหว่างชาติ; พัฒนาทาง
วัตถุก็ได้ พัฒนาทางจิตทางวิญญาณก็ได้. ต้องถือว่าเด็กทารกสมัยนี้
มีการพัฒนามากกว่าเด็กทารกสมัยดึกดำบรรพ์นั้น; นี่เป็นผลของการ
พัฒนาจิตตามธรรมชาติ ชนิดที่เรียกว่าระหว่างชาติ เชื่อมกันระหว่าง
ชาติ.

จะนั้นก็ขอให้รู้ไว้, ขอให้รู้ไว้ และขอให้ใช้ประโยชน์ให้ได้มาก
ที่สุดเท่าที่จะทำได้. ขอให้ความโง่ทุกครั้งช่วยให้เราฉลาดขึ้น, ขอให้
ความผิดพลาดช่วยให้เราฉลาดขึ้นทุกครั้ง เรียกว่า ทุกชาติในภาษา
ธรรม และชาติในภาษาคน ถ้ามันมีจริงก็ขอให้มันมีความฉลาดขึ้น,
และจะถือว่ามันมีจริงก็ได้ ถือได้เลยว่ามันจริง ก็ทำไปในทางที่จะให้
มันฉลาดขึ้น มันก็ไม่เสียหายอะไร; เพราะอย่างน้อยมันก็ได้ผลแก่ชาติ
ในทางภาษาธรรมอยู่นั่นแหละ. แม้ว่าเราจะมุ่งหมายชาติในภาษา
คน ทำไป ๆ ข้ามภพข้ามชาติตามแบบภาษาคน; ถ้ามันมีจริงก็ได้ผล

เต็มที; ถ้ามันไม่มี สมมติว่ามันไม่มี มันก็ได้ผลแก่ชาติในภาษาธรรม
คือแต่ละชาติๆ ในวันหนึ่งๆ ซึ่งไม่รู้ว่ามีอยู่ที่ชาติ. นี่คือการพัฒนา
จิต ขอให้เป็นไปในลักษณะที่มันเชื่อมกันระหว่างชาติ.

ต้องพัฒนาจิตที่นี่, เดียวนี้.

เอ้า, ที่นี้มันไม่พอใจละ ยึดเยื้อยึดยาวอย่างนี้. เราจะพูดกัน
อีกข้อหนึ่งว่า พัฒนากันที่นี่ พัฒนากันเดี๋ยวนี้ ด้วยระบบปฏิบัติ
ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ดีแล้ว, รวมทั้งที่บัณฑิตทั้งหลายในกาล
ก่อน ได้วางไว้ดีแล้ว; เป็นระบบปฏิบัติ ที่เรียกว่าพรหมจรรย์ หรือจะ
เรียกว่าอะไรแล้วแต่จะเรียก, ล้วนแต่เป็นระบบสำหรับปฏิบัติเพื่อ
ให้เกิดพัฒนาแก่จิต นี่มีอยู่มาก แล้วก็พัฒนากันได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้. เอามา
เดี๋ยวนี้ พัฒนากันเดี๋ยวนี้, ปฏิบัติกันเดี๋ยวนี้, อย่างที่เรียกว่าสันตสิทธินิ;
ไม่ต้องคาดคะเน ว่ามันจะได้ มันจะถึง มันจะข้ามภพข้ามชาติ, ไม่ต้อง
เป็นการคาดคะเนเช่นนั้น. แต่มันเป็น เห็นได้เดี๋ยวนี้ ว่าทำลงไปแล้ว
มันมีผลดีจริงอย่างนี้ๆ พัฒนาจิตโดยตรงเดี๋ยวนี้ ที่นี้ กันในลักษณะ
อย่างนี้.

ระบบพัฒนาจิต ให้จิตเจริญอย่างไรนั้น ก็มีมาแล้วแต่ก่อน
พุทธกาล. พุทธบริษัทบางพวกบางคน เขารักพระพุทธเจ้ามากเกินไป

ไป จนได้พูดว่าไม่มีใครเป็นครู พระพุทธเจ้าบ้าง, หรือว่าก่อนแต่
พระพุทธเจ้าในัน มนุษย์ไม่มีความรู้อะไรบ้าง อย่างนี้ ไม่ถูกต้อง;
เราอย่าไปคิดถึงขนาดนั้น. ความรู้ทั้งหลายที่ยังไม่ถึงขนาดสูงสุดนี้
เขามีกันมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล, โดยเฉพาะเรื่องทำสมาธิ เขาทำ
เป็นกันมาแล้วก่อนพุทธกาล; แต่มันไม่ใช่ระดับที่ดีที่สุด หรือที่เป็น
ประโยชน์ที่สุด, แต่มันก็เป็นพื้นฐานของที่ดีที่สุด; เพราะที่ดีที่สุด
มันก็ต้องได้มาตามพื้นฐานที่ยังไม่ดีที่สุดทั้งนั้นแหละ.

ฉะนั้น การทำสมาธิในขั้นที่เป็น *ปฐมฌาน* *ทุติยฌาน* *ตติย-*
ฌาน *จตุตถฌาน* นี้ เขาค้นพบและทำเป็นกันมาแล้วตั้งแต่ก่อน
พุทธกาล กระทั่งถึง *อรุปรฌาน* คือ *อากาสาณัญจายตนะ* *วิญญาณัญ-*
จายตนะ *อากิญจัญญายตนะ* *เนวสัญญานาสัญญายตนะ* เขาก็พบกัน
มาแล้ว ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล, ซึ่งในพุทธประวัติของเรา ก็เขียนไว้ชัด ๆ
ว่า พระพุทธเจ้าก็ไปทรงศึกษากับอาฬารดาบส อุทกดาบส ซึ่งสอน
ได้สูงสุดเพียงเนวสัญญานาสัญญายตนะ. พระองค์เห็นว่า นี้ไม่ใช่
ดับทุกข์ถึงที่สุด ยังไม่พอใจ จึงออกไปจากสำนักนั้น ไปค้นหาต่อไป
จึงได้พบระบบอันสูงสุดของพระองค์.

ดังนั้นขอให้ถือเป็นหลักที่เชื่อได้แน่นอนว่า ระบบพรหมจรรย์
ทั้งหลายที่เป็นการพัฒนาจิตนี้ เขาพบกันมาแล้วตั้งแต่ดึกดำบรรพ์
ก่อนพระพุทธเจ้า มากมายแล้วเหมือนกัน แต่มันไม่ถึงที่สุด. ระบบ
เหล่านี้เดี๋ยวนี้ก็ยังใช้ได้ เช่นจะทำให้เป็นปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน

จตุตถฌาน เดี่ยวนี้ก็ยังสามารถใช้ได้, และยังมีประโยชน์. ดังนั้น มันก็ยังคงต้องเอามาๆ มันก็เข้ามารวมอยู่ในระบบของพุทธศาสนา, เรื่องฌานทั้งรูปฌานและอรุณฌานนั้น ก็เข้ามารวมอยู่ในพุทธศาสนา. นี้ระบบเหล่านี้ มันทำให้เกิดผลกันที่นี้และเดี๋ยวนี้, พัฒนาจิตให้ดีขึ้นสูงขึ้นกันที่นี้และเดี๋ยวนี้ เราก็ควรจะสนใจ.

ระบบพัฒนาจิตมีหลายรูปแบบ.

ที่นี้ที่ท่านกล่าวไว้อย่างสมบูรณ์แบบ เมื่อเอามารวมๆ กันเข้าแล้ว มันก็เรียกว่า ระบบศีล สมาธิ ปัญญา คือไตรสิกขา; ลองไปทำเข้าเถอะ มันจะพัฒนาจิตที่นี้ และเดี๋ยวนี้, หรือจะไปขยายออกไปเป็นอริยมรรคมีองค์แปด นั่นแหละไปกระทำเข้าเถอะ มันจะมีการพัฒนาจิตที่นี้และเดี๋ยวนี้เหมือนกัน, ไม่ต้องมีปัญหาลำบากยุ่งยากระหว่างภพ ระหว่างชาติ. ทำที่นี้เดี๋ยวนี้ มันก็จะมีผลที่นี้และเดี๋ยวนี้; เราจึงมีทางเลือก หรือว่าโชคดีก็ได้ ที่จะพัฒนาจิตกันที่นี้และเดี๋ยวนี้, ไม่ต้องรอ ก็คือระบบพัฒนาจิตต่างๆ นานาชนิด ที่ท่านได้เคยพบแล้วในกาลก่อนและสอนไว้ และที่เป็นประโยชน์ ก็ยังเหลือรวมอยู่ในพระพุทธานุศาสน์ :-

เช่น เรื่องรูปฌาน ๔ นี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้คิดขึ้น ไม่ได้เป็น

ผู้ตั้งต้นบัญญัติขึ้น มันมีอยู่แล้ว แล้วท่านก็รับเอามา แล้วก็พูดถึงเลย; พูดถึงว่าอย่างนั้นเลย แล้วก็ทำต่อไป ทำต่อไปเลย, ทำต่อจากนั้นไปเลย, แล้วก็จนกระทั่งสิ้นอาสวะ. มีการประพุดติสมาธิ บำเพ็ญสมาธิ รูปฌานทั้ง ๔ แล้วก็กระโดดไปยังอาสวัภยฌาน, บำเพ็ญอาสวัภยฌานเพื่อสิ้นอาสวะ ก็มีในพระสูตรในบาลีแท้ๆ, หรือว่ากระทำให้สมบูรณ์ทั้งรูปฌาน ๔ และอรูปรูปรู ๔ แล้วก็กระโดดไปยังอาสวัภยฌานก็มี สิ้นอาสวะไปก็มี, หรือว่ารูปฌาน ๔ แล้ว อรูปรูปรู ๔ ก็แล้ว แยกออกไปเป็นสัญญาเวทิตนโรธก็มี. สัญญาเวทิตนโรธชนิดที่ไม่สิ้นอาสวะ เพราะมันเป็นเพียงดับสัญญาและเวทนา ไม่ดับอุปาทาน สัญญาเวทิตนโรธชนิดนี้ไม่สิ้นอาสวะ นี้ก็มี, แล้วสัญญาเวทิตนโรธที่มันประกอบด้วยปัญญา สิ้นอุปาทานดับอุปาทาน เป็นสัญญาเวทิตนโรธที่สิ้นอาสวะ อย่างนี้ก็มี, เรียกว่ามันมีครบถ้วน ครบถ้วนที่ธรรมชาติมันมี, ครบถ้วนตามที่ธรรมชาติมันมี. ฉะนั้นเราก็เอามาสิ ก็เลือกเอามาสำหรับปฏิบัติที่นี้และเดี๋ยวนี้ เพื่อพัฒนาจิต.

ระบบสำเร็จรูปคือ ศิล สมาธิ ปัญญา นั่นแหละ หัวใจแกนกลางของมันก็คือพัฒนาจิต. ศิลก็เพื่อสมาธิง่ายขึ้น ปัญญาก็เพื่อให้ทุกสิ่งเป็นไปถูกต้องขึ้น แล้วตัวการงาน ตัวหน้าที่ ตัวผู้ทำหน้าที่ มันก็คือสมาธินั่นเอง. เมื่อทำสมาธิ ก็ตั้งใจทำสมาธิ ศิลก็มีอยู่ในนั้น มีอยู่ในความตั้งใจทำสมาธิ, เมื่อทำสมาธิสำเร็จ ปัญญาหรือความรู้ที่เป็นคำตอบของความสงสัยที่มีอยู่ มันก็ออกมา; ดังนั้นปัญญามัน

ก็ออกมา. ตัวเรื่องแท้ๆ ที่จะต้องทำ มันจึงเหลืออยู่แต่ทำจิตให้เป็นสมาธิให้จนได้; ดังนั้น การพัฒนาจิตแท้ๆ ก็คือระบบสมาธิภาวนานั้นเอง. เรียกให้เต็มๆ ก็เรียกว่า สมาธิภาวนา คือการทำสมาธิด้วยความเจริญด้วยสมาธิ, เจริญของสมาธิ เจริญโดยสมาธิ นั่นแหละ คือตัวจริงของการพัฒนาจิต.

ถึงแม้ในอริยมรรคมีองค์แปด พระพุทธเจ้าก็ทรงยกเอาสัมมาสมาธินั้นแหละเป็นตัวเรื่อง, เป็นตัวแกนกลางของเรื่อง. สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะนั้น เป็นตัวนำ, นำหน้า นำเรื่อง, สัมมาวาจา กัมมันโต อาชีโว วายาโม นั้น เป็นตัวประกอบ; สมานันเป็นตัวแทนกับตัวเจ้าของเรื่อง หรือตัวแกนกลาง, ตัวที่จะได้ จะเสีย จะแพ้ จะชนะ จะอะไร มันอยู่ที่สัมมาสมาธิ สัมมาอื่นๆ นั้นเป็นองค์ประกอบ.

ฉะนั้น การทำสมาธินี้ จึงเป็นตัวเรื่อง หรือใจกลาง แกนกลางของสิ่งที่เรียกว่าพัฒนาจิตหรือจิตตภาวนา; จะพัฒนาจิตได้ก็อย่างๆ ก็สืบอย่าง มันก็ล้วนแต่เป็นเรื่องของสมาธิ, เป็นเรื่องที่ต้องใช้สมาธิ, แล้วก็พัฒนาจิตตามที่ต้องการ. มันเป็นการเปลี่ยนแปลงของจิตทุกชนิดที่จะเปลี่ยนได้; แต่เราก็ประสงค์เอาที่สูงสุดและดับทุกข์ได้ แก้ปัญหาได้หมด.

จิตพัฒนาแล้วจะอยู่ในภูมิต่างๆ ได้.

เรื่องนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสเป็นอุปมาไว้ว่า ฝึกจิตนี้มันเป็นการฝึกที่สูงสุด, เพราะฝึกแล้วทำให้เล่นไปได้ในทิศทั้งปวง. การฝึกข้าง การฝึกม้า ฝึกสัตว์ ฝึกอะไรก็ตาม แม้จะฝึกดีเท่าไร ฝึกพิเศษสูงสุดอย่างไร มันก็เล่นไปได้ทิศเดียวเท่านั้นแหละ; แต่จิตนี้ถ้าฝึกดีแล้ว นั่งอยู่ตรงนี้ที่เดียว มันจะเล่นไปได้ทุกทิศ; ท่านว่าอย่างนั้น. ฉะนั้น จิตนี้จะฝึกให้ไปอยู่ในระบบสภาพอย่างไรก็ได้ : ภพ ภูมิ, เรียกว่าภพเรียกว่าภูมิ อย่างไรก็ได้.

ภูมิของจิต ถ้าเมื่อพูดให้หมดแล้ว มันก็มีถึง ๔ ภูมิ คือ กามาวจรภูมิ—นิยมในกาม, รูปาวจรภูมิ—นิยมในรูปธรรมอันบริสุทธิ์ที่ไม่มีกาม, อรูปาวจรภูมิ—นิยมในสิ่งที่ไม่มีรูป, แล้วก็ โลกุตตรภูมิ—เหนือโลก ภูมิที่เหนือโลก. นี้มี ๔ ภูมิ แต่ละภูมียังมีชอยปลีกย่อยออกไปอีกมาก. จิตนี้ฝึกสำเร็จแล้วก็ขึ้นไปได้ทุกภูมิ, เรียกว่าไปได้ในทิศทั้งปวง. ข้าง ม้า จะฝึกดีอย่างไร มันก็วิ่งไปที่ละทิศเท่านั้นแหละ จะไปในทุกทิศไม่ได้ แต่จิตนี้มันพิเศษ ครั้นฝึกดีแล้ว จะเล่นไปได้ในทิศทั้งปวง: ไปใน กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ, โลกุตตรภูมิ ก็ได้ในที่สุด.

อ้อ, ท่านทั้งหลาย จะต้องมองให้เห็นจริงด้วยตนเองสิ ว่าจิตของเราเนี่ย เราจะทำให้มันไปจมปลักอยู่ในเรื่องของกามก็ได้, แวดล้อม

อบรม ปรุ้งแต่ง ให้จิตมันไปหมกจมอยู่ในเรื่องกามคุณก็ได้ กามคุณ
ชั้น ก็แบบ ก็รูปก็ได้ หรือว่าจิตนี้เราจะฝึกให้ไม่สนใจในกามคุณ, ไปอยู่
ในรูปของสมาธิ ในฌาน ในสมาธิ ที่เป็นรูปาวจรก็ได้ มีอยู่หลายชั้น,
หรือว่าให้เหื่อนนั้นขึ้นไป ไปอยู่ในอรูปราวจรก็ได้; คือเอากันง่าย ๆ ว่า
เราจะตั้งจิตของเรา ให้อยู่ในสภาพที่แปลก ๆ ออกไปตามที่เราพอใจ.

อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย; ถ้าเราสามารถทำจิตของเราได้
ตามที่เราประสงค์แล้ว เราก็แก้ปัญหาได้หมด : เมื่อมันจะมีความทุกข์
เราสามารถจะทำให้ไม่รู้สึก ไม่ให้เป็นทุกข์ ไม่ให้มีความทุกข์; นี้เพราะ
อบรมดี เพราะฝึกดี. โอ้, มันเช่นนั้นเอง ฝึกจนเห็นเช่นนั้นเอง จนจิต
มันรู้สึกต่อเช่นนั้นเอง แล้วมันก็ไม่เป็นทุกข์, คือ ไม่ยินดีไม่ยินร้าย กับ
อะไร. อะไรมาให้อินดีก็ไม่ยินดี อะไรมาให้อินร้ายก็ไม่ยินร้าย; เพราะ
เห็น เข้า, ก็มันเช่นนั้นเอง, เท่านั้นเอง แค่นี้เอง. นี่จิตที่ฝึกดี. แล้วเรา
ก็ฝึกได้เท่าที่เราต้องการ หรือเท่าที่เราควรจะทำได้; แม้ว่าจะไม่ฝึก
ถึงที่สุด มันก็มีประโยชน์มหาศาล.

เป็นอันว่า ขอให้เรามองเห็นให้ชัดลงไปว่า จิตนี้ฝึกได้; จิตนี้
เป็นสิ่งที่ฝึกได้ แล้วก็มึระบบวิธีสำหรับฝึก ให้เป็นอย่างนั้น ให้เป็น
อย่างนี้ ให้เป็นอย่างโน้นได้, แล้วเราก็เลือกเอา, จะให้มันเป็นไป
ในระบบไหน. นี่ก็เรียกว่า ความลับของจิต ความลึกลับของจิต เรา
มองเห็น เราค้นพบ.

นี่ก็ขอทบทวนเรื่องว่า จิตนี้ฝึกดีแล้ว เทียวไปได้ในทิศทั้งปวง; ที่กล่าว โดยย่อก็คือในภูมิทั้ง ๔ : กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ โลกุตตรภูมิ.

ศึกษาให้รู้จักเรื่องภูมิไว้บ้าง.

ที่นี้เรื่องภูมินี้ คนไม่ค่อยรู้จักกัน กามาวจรภพคือโลกในแผ่นดินที่มีกาม, รูปาวจรภพ—ในโลกในแผ่นดินที่มีรูปฌาน, อรูปาวจรภพ—ในโลกในแผ่นดินที่มีอรูปฌาน; ส่วนโลกุตตระนั้นไม่มีภพ เพราะว่ามันไม่เนื่องด้วยเหตุปัจจัยแห่งภพ, มันเป็นนิโรธธาตุ ฉะนั้นโลกุตตระจึงไม่มีภพ แต่ว่าจิตในระดับนั้นยังเรียกได้ว่าภูมิ เพราะฉะนั้นจึงมีภูมิที่เป็นโลกุตตระ แต่ไม่มีภพ. ที่นี้จิตที่ฝึกดีแล้ว จะไปภพไหนภูมิไหนก็ได้ นั่งอยู่ที่นี้แหละ โยคินั่งอยู่ที่นี้ ทำจิตให้ ชุ่มฉ่ำไปด้วยความรู้สึกทางกาม ก็ทำได้ถ้าต้องการ; เพราะเขาสามารถบังคับจิตได้. นั่งอยู่ตรงนี้สามารถทำจิตให้เป็นสมาธิชนิดที่เป็นรูปฌาน คือเป็นพรหมชนิดหนึ่ง, หรืออรูปฌาน คือเป็นพรหมอีกชนิดหนึ่ง.

หนังสือชั้นหลังจึงแจกภพ ๓๑ ภูมิ เฉพาะที่เป็นโลกียะนี้ ๓๑ ภูมิ; เคยได้ยินได้ฟังกันมาแล้ว แต่คงจะไม่ค่อยสนใจ. ๓๑ ภูมินี้

จำไว้เล่นๆ ก็ดีเหมือนกัน.

พวกแรก ก็เรียกว่า อบายภูมิมิ มีอยู่ ๔ คือ นรก เตรัจฉานเปรต อสุรกาย เอาตามทีคล่องปาก เรียงตามลำดับนี้ไม่ค่อยเหมือนกันดอก มันเรียงลำดับไม่ค่อยเหมือนกัน แต่ว่าขอให้มันครบ ๔ เกอะ : นรก เตรัจฉาน เปรต อสุรกาย.

ที่เขาเรียนกันตามแบบนั้น เขาว่ามันก็อยู่ที่อื่น นรกอยู่ใต้ดิน, เปรตอยู่ในโลกเปรต เตรัจฉานก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้, อสุรกายก็เป็นผีชนิดหนึ่ง อย่างนี้ก็มี, เป็นคนละภพ คนละแผ่นดิน คนละอะไรเสมอ. แต่เราบอกว่าไม่ใช่; ในใจของคนนั้นแหละ ถ้ามันมีการปรุงแต่งแบบหนึ่ง มันก็มีผลเกิดขึ้นแบบหนึ่ง, มีการปรุงแต่งแบบหนึ่ง มันก็มีผลขึ้นมาแบบหนึ่ง.

ถ้ามีการปรุงแต่งให้จิตร้อนเหมือนกับไฟเผา นั่นแหละคือนรก, นรกทางอายตนะที่พระพุทธเจ้าตรัส ที่มันจริงกว่านรกใต้ดิน ซึ่งไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน มีหรือไม่มีก็ไม่รู้, ไม่เป็นสันทิฏฐิโก แล้วก็ต่อตายแล้วโน่น มันจึงจะไปกันได้. นรกที่มีอยู่ที่นี่จริงๆ กลับไม่สนใจ, ไม่สนใจ; นรกที่รู้ว่าอยู่ที่ไหนหรือไปถึงต่อตายแล้วกลับสนใจ. นี่มันโง่ก็มากน้อย นรกที่มันมีอยู่จริงๆ ร้อนใจเมื่อไรมันก็เป็นนรกเมื่อนั้น กลับไม่สนใจ, และนี่สันทิฏฐิโกแท้ๆ ยังไม่เห็น.

เปรต ก็คือหิว หิวอย่างโง่ที่สุด, หิวอย่างบ้าหลังที่สุด กระหาย ด้วยตัณหา เรียกว่ามันเป็นเปรต, คือมันหิวเกินหิว. จิตใจบางคราว

มันเป็นอย่างนั้น, จิตใจของคนโง่ปะ มันเป็นอย่างนั้นในบางคราว เรียกว่ามันเป็นเปรต.

ที่นี้มาถึงเดรัจฉาน, เดรัจฉานก็เป็นอวิชชาเป็นความโง่ เป็นความไม่รู้อะไร, ไม่รู้สิ่งที่ควรจะรู้ ถึงรู้ก็เป็นรู้ผิด รู้ผิดก็มีผลเท่ากับไม่รู้. เมื่อมันไม่รู้ มันโง่ อย่างนี้ก็คือสัตว์เดรัจฉาน; จิตบางคราวเป็นอย่างนั้น.

ที่นี้ อสุรกาย คือความขลาดกลัว, ขลาดกลัวอย่างน่าเกลียด น่าขง น่าละอายที่สุด นี้คืออสุรกาย.

นี่ ๔ อย่าง นี้เรียกว่า อบาย : นรก เปรต เดรัจฉาน อสุรกาย ๔ อย่าง.

ที่นี้เลื่อนขึ้นมาถึง อย่างที่ ๕ คือมนุษย์ นี้ มนุษย์ในความหมายทั่วไป. มนุษย์นี้จะเอาเป็นอะไรก็ได้ คล้ายๆ กับเป็นพื้นฐานกลาง, จะเอาจิตมนุษย์ไปเป็นอะไรก็ได้, หรือถ้าพูดกันง่ายๆ ก็ว่า มันมีภาวะที่จะเปลี่ยนเป็นอะไรก็ได้. มนุษย์นี้คือจะต้องต่อสู้ จะต้องต่อสู้ตามแบบของธรรมชาติ แล้วก็ทำผิดทำถูก จนเป็นอะไรก็ได้; ยังไม่เรียกว่าเป็นนรก, ยังไม่เรียกว่าเป็นเปรต เป็นเดรัจฉาน เป็นอสุรกาย, ยังเรียกว่า มนุษย์. ก็มีปัญญาไปตามแบบของมนุษย์ ทนทุกข์ไปตามแบบของมนุษย์.

อ้อ, ที่นี้ อันที่ ๖ ถัดไปนั้นก็เรียกว่า เทวดา สูงขึ้นไปเป็น เทวดาพวกามาวจร สวรรค์ ๖ ชั้นที่เต็มไปด้วยกามารมณ์นั้นแหละ

นี้เทวดากามาวจร ที่ออกช็อกันอยู่จนติดปากแล้ว ไม่เสียเวลาเอามา พุดอีก; ตั้งแต่ จาตุम्मหาราช ขึ้นไป จนถึง ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตีอะไร นี่เทวดาพวกกามาวจร เป็นพวกที่มีกามารมณ์สมบูรณ์ เป็นชั้นๆ ขึ้นไป เทียบกับมนุษย์มันก็ไม่ใช่; เพราะมนุษย์ยังอาบเหงื่อต่างน้ำ พวกเทวดาเขาไม่มีเหงื่อ พอมีเหงื่อแล้วต้องจุดิทันที ต้องตายทันทีเขาจึงแบ่งไว้เป็นขีดคั่นว่า ไม่ต้องมีเหงื่อ, มีความสุขทางกามารมณ์โดยไม่ต้องมีเหงื่อ ซึ่งมนุษย์มีไม่ได้. เทวดาชั้นกามาวจรจึงต่างกับมนุษย์ นี้มี ๖ ชั้น, เทวดามี ๖ ชั้น; อบาย ๔, มนุษย์ ๑, เทวดากามาวจร ๖ ก็รวมกันเป็น ๑๑.

ที่นี้ต่อขึ้นไป ก็เป็นเทวดาประเภทรูปาวจร ที่เรียกว่ารูปพรหม ก็เป็นเทวดาเหมือนกันแหละ. เทวดาชั้นพรหม ประเภทพรหมมีอยู่ ๑๖ ชั้น ด้วยอำนาจของฌาน รูปฌานทั้ง ๔ ทำให้เป็นเทวดาต่างๆ กันได้ถึง ๑๖ ชนิด, เรียกว่า พรหม ชั้นพรหม ชั้นรูปพรหม ๑๖ ชั้น. นี้ก็ ๑๖ บวกกับ ๑๑ เป็น ๒๗ ภูมิแล้ว.

ที่นี้ก็เหลือพวกสุดท้าย เป็นเทวดาประเภทอรุปาวจร คือ อรูปพรหม มี ๔ ชั้น ตามชื่อของ อากาสนัญญายตนะ วิญญาณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ อีก ๔, เอามารวมกัน เข้าเป็น ๓๑. นี้คนบางพวกเขาท่องไว้, นักเรียนอภิธรรมเขาท่องกัน ขึ้นปากคล่องปากที่สุดว่า ๓๑ ภูมิ.

ที่เลวร้ายที่สุด ทนทุกข์มากที่สุดก็คือ อบายภูมิ; มนุษย์ก็สุขๆ

ทุกข์ๆ, พวกเทวดากามาวจรภูมิ ก็สุขอย่างลุ่มหลงทางกาม, เทวดาประเภทพรหม และอรุปรหม ก็สุขอย่างชนิดที่มีตัวตน มีตัวตนที่บริสุทธิ์, ภาควิมิใจที่สุดว่า เรามีตัวตนที่บริสุทธิ์ แล้วก็มีความสุขอยู่ด้วยความภาควิมินั้นๆ; ล้วนแต่คนบ้าทั้งนั้น. ถ้าพูดอย่างนี้แล้ว เขาต่ำเลย แต่อาดมาไม่กลัว; ว่าถ้าลุ่มหลงยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ แล้วจะเรียกว่าคนบ้าทั้งนั้นแหละ มันจึงไม่ใช่โลกุตตรภูมิ. ๓๑ ภูมินั้นไม่ใช่โลกุตตรภูมิ จนกว่าจะไม่ยึดถือในภูมิภพ ภูมิ ๓๑ นี้แล้วจึงจะเป็นโลกุตตรภูมิ.

จิตที่พัฒนาดีถึงที่สุดแล้ว มันไปจบอยู่ที่โลกุตตรภูมิ อย่างนี้. โลกุตตรภูมิ จัดเป็นฝ่ายอสังขตะ คือฝ่ายที่ปัจจัยจะปรุงแต่งไม่ได้อีกต่อไป มันเริ่มเป็น หรือว่าเป็นแล้ว ถึงที่สุดแล้วก็ตามใจ : ส่วนภพหรือภูมิ ๓๑ ภูมินี้ เป็นสังขตะ อยู่ในวิสัยที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งไปตามแบบนั้นๆ ของมัน.

จิตมีสัญญามั่นหมายอะไร ก็อยู่ในภูมินั้น.

ทีนี้เขามันก็ล้วนแต่ว่ามีสัญญา, สัญญา คำว่าสัญญานี้มันไม่ได้หมายความว่าความจำนั่นจำนี่ มันหมายถึง ความสำคัญมั่นหมาย.

สัตว์ทั้งหลายทั้งอบายภูมิตั้งมนุษย์ และก็ทั้งเทวดาในสวรรค์ ๖ ชั้นนี้ เขาเป็นพวกที่ว่ามันหมายอยู่ในกาม จึงเรียกว่ากามาวจรภูมิ. เอาจากข้างล่างขึ้นไปก็คือว่า พวกที่อยู่ในอบาย มันก็มันหมายในกาม; มนุษย์ก็มันหมายในกาม, เทวดา ๖ กลุ่มนั้นก็มันหมายในกาม ทั้ง ๓ พวกนี้ก็เรียกว่าพวกที่มีกามสัญญา หมายมันอยู่ในกาม.

ที่นี้ เทวดาชั้นรูปพรหม จิตของเขาก็มันหมายในรูปสัญญา มีรูปสัญญา มันหมายอยู่ในรูป รูปธรรมบริสุทธิ ไม่เกี่ยวกับกาม.

ที่นี้ อรูปพรหมอีก ๔ สุดท้ายนั้น จิตของเขาก็มีอรูปสัญญา มันหมายในอรูปธรรมที่เขาเข้าใจว่าไม่มีรูปแล้ว ละเอียดแล้ว มาอยู่ที่นี้ก็ไม่มีทุกข์แล้ว. นี่เขาจึงมันหมายมากในอรูป เรียกว่าอรูปสัญญา.

สัญญา นั้นแหละเป็นเครื่องวัดว่า คนนั้นๆ อยู่ในระดับไหน. ในสัญญาความมันหมายนั้น มันมันหมายรสเป็นที่พอใจของภูมินั้นๆ. มีสัญญาในอะไรก็หมายความว่า มันมันหมายอยู่ในรสอร่อยเป็นที่พอใจของภพหรือภูมินั้นๆ. พวกที่อยู่ในกามาวจรภูมิ ก็มันหมายในรสอร่อย, หรือสาตะ สาตะ—ความยินดีอยู่ในกามนั่นเอง. พวกที่เป็นรูปสัญญา มีสาตะ ยินดีพอใจในรสของรูป ที่บริสุทธิที่ไม่เกี่ยวกับกาม. ที่นี้ อรูปสัญญา มันก็มันหมายพอใจในสาตะความยินดีในสิ่งที่ไม่มีรูป; เรียกว่ามันมีความยึดถือต่างๆ กัน ยึดถือในกาม ก็มีกามสัญญา, ยึดถือในรูป ก็มีรูปสัญญา, ยึดถือในอรูป ก็มีอรูปสัญญา. สามัญสัตว์ทั่วไป ยึดถือในกาม ตามแบบของเทวดากามาวจร, หรือมนุษย์ทั่วไป หรือแม้แต่สัตว์ที่ในอบาย ก็หวังอยู่ใน

กาม ยึดมั่นอยู่ในกาม. ที่นี้จิตที่มั่นสูงขึ้นมา พ้นจากกาม มันทก็มาถึงพวกรูป คือรูปฉนทงทลย.

ถ้ฝีกจิตเป็นสมทธิถึงรูปฉนทงทลยแล้ว ฉนททที่ ๑ ปฐมฉนทงทลยนั้น มันทก็มีวิตกวิจยร มันทก็ละควมม้นหมยในกมเสียได้ มยอยู่ในวิตกวิจยร ปิติ สุข เอกคคตย ซึ่งเป็นองคข์ของฉนทงทลย. ในปฐมฉนทงทลย นั้นมันทมีความสุขที่เกิดจกวิเวก วิเวกจกกม. ผู้ที่ได้สมทธิในฉนทงทลย เขมมีความสุขเกิดมยจกการที่จิตวิเวกจกกม สงัดจกกม; เหมือนกับว่ คนเขมมยพบควมสะอชดแล้ว เขมก็มีความพอใจในควมสะอชด, มยไปพอใจในควมสกปรกอีกต้อไป, มงเห็นกมทงทลยเป็นขงสกปรก, รู้สีกว่วิเวกจกกมทงทลยแล้ว มันทมีความสุขที่เกิดจกวิเวกนี้้อย. ควมสุขที่เกิดจกวิเวกเป็นสชตะ ควมยินดีสำหรับบุคคลที่ตั้ง้อยในปฐมฉนทงทลย; เขมก็มีรูปสัญญมย มีอกรรมณข์ของฉนทงทลย ในควมสุขที่เกิดมยจกวิเวก.

ที่นี้เขมทำต้อไป เลื่อนจกปฐมฉนทงทลยไปสู่ตติยฉนทงทลย ก็มีควมสุขที่เกิดจกสมทธิ เลื่อนฉนทงทลยไปจกวิเวกจกปิติจกอะไรต่งต่ง, มันทไปสนใจ้อยู่ที่สมทธิ มีความเป็นสมทธิเป็นสุข ก็มีสุขเกิดจกสมทธิเป็นที่ตั้งแห่งสัญญมยของเขม, แต่ก็ยังเป็นรูปสัญญมยอยู่นั้นแหละ.

ที่นี้มยถึงตติยฉนทงทลย มีนวมกยอันบริสุทธี คือมีกลุ่มจิตบริสุทธี ก็เป็นสุขเพราะว่ามีจิตที่บริสุทธี มยมีอะไรรบกวน, เสวยสุขเกิดจกนวมกย เป็นสชตะขงจิตขณิดนั้น มีสัญญมยในควมสุขนี้.

ที่นี้พอมาถึงจุดตถุสถาน สุดท้าย เขาก็มือทุกขมสุข ความรู้สึกที่มีไข่ทุกข์มีไข่สุข มีแต่ความบริสุทธิ์เกิดจากอุเบกขาและสติ; สติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา เป็นสุขของเขา เป็นที่ตั้งแห่งสัญญา.

นี่มันมีความสุขที่ดีกว่า, มีความสุขที่ดีกว่า เลื่อนขึ้นไปเป็นลำดับ. นี้เรียกว่าจิตตภาวนา คือการพัฒนาจิต ที่เลื่อนขึ้นไปเป็นลำดับ, เป็นลำดับ. ถ้าเลื่อนขึ้นไปอีก ไปสู่พวกที่ไม่มีรูป เขาเห็นว่ารูปสัญญาทุกชนิด รูปสัญญา ๔ ในรูปฉนทั้งหลายนั้นหยาบ หยาบน่ารังเกียจ เลิกเสียไม่เอา, ไปเอาอรุปสัญญา สัญญาในสิ่งที่ไม่มีรูป.

พวกแรกเอาอากาศ, เอาอากาศที่ไม่มีรูป ทำใจในอากาศ ทำใจถึงอากาศ ไม่มีรูป ก็มีความสบาย มีความสุขสบาย; เลื่อนขึ้นไปเปลี่ยนจากรูปสัญญาเป็นอรุปสัญญา. พวกนี้ก็เลิกรูปสัญญาเสียไปลงไปขลุกอยู่ในอรุปสัญญา ในอากาศบ้าง, ในวิญญาณบ้าง, ในอากิญจัญญะ—ความไม่มีอะไรบ้าง, ในเนวสัญญานาสัญญายตนะบ้าง ก็เป็นอรุปสัญญาขึ้นมาอีก ๔ พวก. รูปสัญญาก็มี ๔ พวก, อรุปสัญญาก็มี ๔ พวก.

แล้วพวกสุดท้ายเป็นสัญญาเวทิตนโรจ ดับเสียซึ่งสัญญาและเวทนา นี่ละเอียดประณีต. อันนี้ไม่ถือว่ามีสัญญา เพราะดับเสียซึ่งสัญญาและเวทนา และไม่มีความรู้สึกที่จะยึดถือในสัญญา หรือมันหมายด้วยสัญญา เป็นที่ตั้งแห่งสัญญา; แต่ถ้าไม่มีปัญญาพอก็ไม่สิ้นอาสวะ, ถ้ามีปัญญาพอก็สิ้นอาสวะ, ในขั้นที่เป็นสัญญา-เวทิตนโรจ.

ที่นี้การที่ได้เข้าถึงภูมิเหล่านี้: ภูมิที่เหนือกามขึ้นไป นับตั้งแต่
รูปฌานอรูปรฌานขึ้นไปนี้ มันมีความดับ, มันมีความดับตามลำดับ.
เช่นว่ามันดับกามสัญญาเสียได้ มันมาเป็นรูปสัญญา อย่างนี้เรียกว่าดับ
ดับแห่งกามสัญญามาเป็นรูปสัญญา ก็เรียกว่านิโรธ; เป็นการดับมา
ตามลำดับ. พวกที่มีรูปสัญญาดับกามสัญญาเสียได้ นี้ก็มี ๔ พวก,
พวกที่มีอรูปรสัญญาดับรูปสัญญาเสียได้ นี้ก็มี ๔ พวก, พวกสุดท้าย
แนวสัญญานาสัญญาตนะก็ดับ ๘ สัญญานั้นเสียได้, มีการดับๆ
อย่างนี้ตามลำดับมา ท่านจึงเรียกว่า อนุปปพนิโรธ. อนุปปพนิโรธ—
การดับเสียตามลำดับ มี ๘ : รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ สัญญาเวทิต-
นิโรธ ๑; ล้วนแต่มีการดับทั้งนั้น, เลยเรียกว่า การดับตามลำดับ ๘ ชั้น.

ที่นี้ถ้าว่าจิตเข้าไปอยู่ในการดับนั้น ก็เรียกว่าอนุปปพวิหาร,
อนุปปพวิหาร ๘ เหมือนกัน : อยู่ในรูปฌาน ๔ ในอรูปฌาน ๔ ใน
สัญญาเวทิตนิโรธ ๑ รวมเป็น ๘ เข้าไปอยู่ในความดับนั้น เรียกว่า
อนุปปพวิหาร.

ที่นี้ถ้าเสวยความสุขอยู่ในสิ่งทั้ง ๘ นั้น ก็เรียกว่า อนุปปพ-
สมาบติ แปลกกันที่ว่า สมาบตินี้เป็นการดีมรสของวิหารธรรมเหล่านั้น;
เหมือนกับนิพพานชั้นน้อยๆ นิพพานที่ยังไม่เต็มขนาด เมื่อเข้าไปอยู่
ในรูปฌาน ๔ ก็ดี อรูปฌาน ๔ ก็ดี สัญญาเวทิตนิโรธก็ดี เป็นการ
เสวยสุขอยู่ในวิหารธรรมเหล่านั้นตามลำดับ; ดังนั้นท่านจึงเรียกว่า
อนุปปพสมาบติ.

พึงศึกษาเรื่องอนุப்புพอาหาร.

นี่จิตที่พัฒนามันเป็นมาอย่างนี้ เรื่องของมันเป็นมาอย่างนี้ แล้วมันยังมีสิ่งที่เป็นอุปสรรค ซึ่งควรรู้ว่ามันมีตามลำดับเหมือนกัน. ความสำเร็จมีตามลำดับอย่างไร อุปสรรคมันก็มีมาตามลำดับอย่างนั้น; เช่นว่าคนเขาชอบของอยู่อย่างหนึ่ง พอจะเปลี่ยนไปชอบของอย่างอื่น ของที่เขาเคยชอบอยู่ก่อนนั้นจะมาขัดคอ. เช่นพวกที่ชอบกาม ชอบกามารมณ์นี้ พอจะให้ไปชอบสมาธิที่ไม่ใช่กามารมณ์ ไปเจริญสมาธิที่ไม่มีกามารมณ์ ความชอบกามารมณ์แต่ก่อนนั้นแหละมันไปขัดคอ : อย่างนี้เขาเรียกว่า อาหาร, อาหาร—ความเจ็บไข้.

ฉะนั้นความสนใจในรูปฌาน ความรักยึดถือในรูปฌาน ก็จะเป็นอาหารแก่รูปฌาน, หรือถ้าให้ละเอียดก็ว่า ความพอใจในปฐมฌานที่ ๑ มันก็ไปขัดคอการที่จะบรรลุทุติยฌาน. ความพอใจในทุติยฌาน มันก็จะไปขัดคอการที่จะบรรลุตติยฌาน. เปรียบเทียบกันง่าย ๆ เหมือนกับว่า เราชาวบ้านนี้ อยู่ในบ้านครองเรือนบริโศคกาม; พอปลีกตัวออกมาบวชเป็นนักบวชไม่บริโศคกาม ความพอใจที่เคยพอใจในกามมันจะตามมาขัดคอ ไม่ให้พอใจในการบวชที่ไม่มีกาม; เพราะฉะนั้นต้องสีก ต้องกลับสีก. พุดง่าย ๆ ว่า อะไรที่มันเคยอ้อยมาแต่ก่อนนั้นแหละ มันจะมาเป็นอุปสรรค ขัดคอสิ่งที่จะเลื่อนให้สูงขึ้นไป.

ความสุขในขั้นปฐมมาน จะคอยขัดคอ เมื่อจิตจะยกไปสู่
ทุติยมาน. เมื่อได้ทุติยมานแล้ว พอใจในทุติยมานแล้ว มันก็พอใจ
แล้วมันก็จะคอยขัดคอ เมื่อจิตจะเลื่อนสูงไปสู่ตติยมาน อย่างนี้ลำดับ
เป็นลำดับไปๆ จนถึง ๔ ขั้นนั้น. นี่เรื่องละเอียดของจิต ว่าจิตที่
มันก้าวไปไม่ได้ก็เพราะว่า มันจะพอใจจมอยู่ ในสิ่งที่ได้รับอยู่ก่อน,
แล้วพอจะเลื่อนตีกว่านั้นมันก็ยังไม่เอา, หรือถ้าพูดให้เลวไปกว่า
กามาวจร เป็นพวกอบาย ขั้นที่เป็นอบาย มันก็พอใจในสิ่งที่ต่ำทราม;
เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นคนเป็นอันมากละอบายมุขไม่ได้, อบายมุข
ทั้งหลายละไม่ได้, เพราะความสุขความพอใจในอบายมุขมันคอยดึง
เอาไว้ ไม่ให้ไปสูงกว่านั้น. เช่นที่จะชวนคนกินเหล้าขี้เมา ให้เลิกเหล้า
มากินน้ำสะอาด นี่มันทำไม่ได้; เพราะว่ารสอร่อยที่มันเคยดื่มอยู่กับ
เหล้ามัน มันดึง มันขัดคอ มันดึงกลับไป. อย่างนี้เขาเรียกว่าอาพาธ,
จึงมีอนุปฺพอาพาธ ๔ อย่าง.

เรื่องของจิตมันจึงมีเรื่องอนุปฺพนิโรธ ๔ อย่าง, อนุปฺพวิหาร
๔ อย่าง, อนุปฺพสมบัตติ ๔ อย่าง, อนุปฺพอาพาธ ๔ อย่าง. นี้
เรียกว่าเรื่องของจิต หรือ เทคนิคของการพัฒนาจิต มันมีอย่างนี้แหละ
ที่เรียกว่าจะต้องเข้าใจ, ดูเห็นพร้อมกันรอบๆ ด้าน แล้วจะได้เดินทาง
ถูก.

มันอาจจะพูดละเอียดเกินความจำเป็นไปบ้าง แต่ก็ไม่เป็นไร;
ถ้าเข้าใจได้ก็จะเป็นการดี จะได้ว่ารู้จัจิตที่พัฒนานี้ มันมีความจริงของ

มันอย่างนี้, มีสภาวะของมันอย่างนี้, เมื่อไม่ถูกกับเรื่องของมัน มันก็เป็นไปไม่ได้เท่านั้นเอง. ถ้าเราจะพัฒนาจิตกันที่นี่และเดี๋ยวนี้ เราก็ต้องรู้เรื่องเหล่านี้ เราจึงจะพัฒนาจิตกันที่นี่และเดี๋ยวนี้ได้ ไม่อย่างนั้นแล้วก็ต้องปล่อย ปล่อยไปตามเรื่องตามราว ตามบุญตามกรรม แล้วแต่มันจะโปรด. แต่ถ้าเราจะเอาให้อยู่ในอำนาจของผู้ฝึก มันก็ต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง, อบรมจิตตามวิธีหรือกรรมวิธี ที่ท่านได้ค้นพบกันแล้วแต่กาลก่อน แล้วสอนไว้เป็นระบบ เป็นระบบ.

เดี๋ยวนี้ พุทธศาสนาเป็นที่รวมแห่งระบบที่มีประโยชน์ ที่เขาเคยคิดค้นและพบกันแล้วในกาลก่อนนั้น มาไว้ในระบบของพระพุทธศาสนา อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง, ไม่ขาดตกบกพร่องในส่วนที่ควรจะมี, เรียกว่าระบบพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนา ในพระพุทธานุภาพ หรือในพระไตรปิฎกก็ตามนี้ มีครบไม่ขาดแคลน, ไม่ขาดตกบกพร่อง. ฉะนั้นก็ศึกษากัน เอามาใช้พัฒนาจิตกันที่นี่และเดี๋ยวนี้; ถ้าทำถูกต้องจริง ก็อาจจะบรรลุมรรค ผล นิพพานอันสมบูรณ์ กันได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ด้วยเหมือนกัน. ถ้าทำได้เท่าไร มันก็มีผลเท่านั้น, ไม่มีเสียหลาย มันไม่มีเสียหลาย, ทำได้เท่าไรมันก็จะได้ผลเท่านั้น. แต่ถ้าทำถูกวิธี มันจะได้หมดเลย, เป็นการพัฒนาจิตที่สมบูรณ์ถึงที่สุดได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

ขอให้ถือว่าเรื่องมันมีเท่านี้ เรื่องจริงมันมีเท่านี้ สำหรับการพัฒนาจิต คือ ทำคนที่เป็นคนธรรมดา ให้เป็นคนชั้นสูงสุด, คือเป็น

พระอริยเจ้า เป็นพระอรหันต์ ด้วยการพัฒนาจิต โดยย่อหรือโดย
สังเขปที่เรียกว่าปริทัศน์ มันมีอยู่อย่างนี้. นี้ปริทัศน์ของจิตตภาวนา
ท่านทั้งหลายจงได้พิจารณาดู ใ้ให้เป็นประโยชน์ ในการพัฒนาจิต
ของตน ด้วยกันจงทุกๆ คน.

การบรรยายในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย
เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรม ที่ส่งเสริมกำลังใจ
ในการพัฒนาจิตสืบต่อไป.

รายชื่อเจ้าภาพ

เผยแผ่ธรรมะใกล้มือ

ธันวาคม ๒๕๖๕

๑. ดิสพล มีกุล และ พชร อิศวสุวรรณกิจ
๒. พีรพร พงศ์ศุภะมงคล
๓. ม่อน Amonrat 李湘純
๔. รัตติยา สุพัฒน์ศิลป์
๕. วิวัฒน์ ววงค์
๖. ศิริพร เขียววัฒนากุล
๗. ศิริรัตน์ จันทร์ประภาพ
๘. สุธีร์ คันธารวงสกุล
๙. บริษัท มินิ มี แอดเวอร์ไทซิง จำกัด

รายชื่อเจ้าภาพ

เผยแผ่ธรรมะใกล้มือ

ร่วมกับตักบาตรเดือนเกิดธันวาคม ๒๕๖๕

๑. จินตนา แสงดีจริง
๒. ปิยภัทร พงษ์นิทรพัทธ์
๓. หจก.แสงทองอิเล็กทรอนิกส์แอนด์เอ็นเจเนียร์รี่

 ธรรมะใกล้มือ

 ธรรมะใกล้มือ

ธรรมะเล่มน้อย
English Version

ขอให้ยินดีต้อนรับอุปสรรค หรือแม้แต่
ความทุกข์, เอาความทุกข์เป็นเพื่อนใน
การพัฒนา.

ธรรมะใกล้มือ

